

EESTI JA NATO KÜBERKAITSEVÕIME NARRATIIVNE KONSTRUEERIMINE EESTI AJAKIRJANDUSVÄLJAANNETES

Maia Klaassen

ÜLEVAADE. Ühiskonna vastupanuvõime infomõjutustegevusele sõltub paljuski sellest, kui teadlikud oleme e-ohutusest. Siinne artikkel kirjeldab, kuidas muutunud infoühiskonda ning potentsiaalseid ohtusid ja tegutsejaid Eesti ajakirjandusväljaannetes kujutatakse. Valdakonna eksperdid avavad esmase sisuanalüüsi tausta ning pakuvad lahendusi. Selgub, et igapäevase digivahendite kasutamisega kaasnevate riskide eksistentsiaalseks ohuks paisutamine tekitab hirmutunnet ja jõetust. Uuring tõstatab küsimuse selle kohta, kuidas kõneleda küberkaitsevõimest avalikus ruumis võimestavalt, et ka valdkonnakaue inimene tajuks enda vastutust ja rolli riskide maandamisel. Mõtteainet leiavad artiklist nii poliitikakujundajad, riigikaitse valdkonna spetsialistid kui ka meedia- ja infopädevuste arendajad.

Märksõnad: infohäired, strateegilised narratiivid, küberjulgeolek, julgeolekustamine, meedia- ja infokirjaoskus, ühiskonna vastupanuvõime

Keywords: information disorders, strategic narratives, national cyber security, securitization, media and information literacy, resilience of society

1. Sissejuhatus¹

Infooperatsioonidega, mille eesmärk on muuta sihtmärgi olukorrataju ja käitumist mõjutaja huvides², on võimalik demokraatiat ja valitsevat riigikorda õonestada ka ilma konventsionaalse sõja ohuta. Eesti sai seda omal nahal tunda 2007. aastal pronksiöö ajal, samas kui Brexit, USA 2016. aasta ning Prantsusmaa 2017. aasta presidendivalimised tõid nüüdisaegse teabekeskonna ohud laiema rahvusvahelise avalikkuse teadvusesse. Tegemist pole

¹ Artikkel on kirjutatud magistritöö põhjal, mille valmimist on toetanud teadusprojekt SHVFI19127 „Strateegiline narratiiv julgeolekudilemma kujundajana“.

² **Murphy, D.** 2008. Fighting Back: New Media and Military Operations. United States Army War College Center for Strategic Leadership, pp. 13–14. [**Murphy** 2008]

enam spetsiifilise geopoliitilise piirkonna küsimusega, vaid haavatav võib olla igaüks, kellel on internetiühendus.

NATO ja liitlaste mõttekodades on traditsiooniliste valdkondade kõrval (maa, meri ja õhk ning hiljem lisandunud küber- ja kosmosesõda) aina enam juttu ka kuuendast, sõjapidamise teadmusvaldkonnast³. Ühiskonna vastupanuvõime suurendamiseks kasutatakse lisaks eelmainitud traditsioonilistele valdkondadele veel ka psühholoogilist kaitset⁴ ja strateegilist kommunikatsiooni⁵. Sotsiaalmeedias võimendavad info levikut ka pahaaimamatud tegutsejad, kelle tõlgendus ega agenda ei pruugi narratiivi autori soovidega kattuda⁶, mis teeb infojulgeoleku tagamisest keerulise ülesande.

Selle artikli eesmärk on kirjeldada meedianarratiive, mis on seotud Eesti ja NATO küberkaitsevõimega⁷. Eesmärk pole kontrollida fakte ega pakkuda küberturbeks tehnilisi lahendusi, vaid mõtestada julgeolekukeskkonda, kirjeldades, kuidas konstrueeritakse Eesti ajakirjandusväljaannetes muutunud infokeskkonda, potentsiaalseid e-ohtusid, tegutsejaid ning lahendusi. Meedia vastutus ja roll on ühiskonna agenda kujundajana suur⁸ ning seetõttu on ka selle artikli esmase analüüsi valimiks meediatekstitid, mis ilmusid kahe küberkaitsevõime seisukohast olulise kodumaise sündmuse (2020. aasta novembri TEHIKu rünnak ja 2021. aasta veebruaris avalikuks tulnud CityBee andmeleke⁹) eel, ajal ja järel. Ehkki eesmärk polnud analüüsida ainult nende

³ Nt Euroopa poliitika analüüsikeskuse (CEPA) raport, vt <https://cepa.org/wp-content/uploads/2021/07/Hybrid-futures-two-pager-v2.pdf> (08.09.2021).

⁴ Üks kuuest Eesti riigikaitse tegevussuunast, mis tegeleb „ühiskonna teavitamisega ja teadlikkuse suurendamisega infotegevusest“ ja mille eesmärk on „ennetada kriise, aidata kaasa ühiskonna julgeolekuteadlikkuse suurendamisele ning neutraliseerida inforünnakuid“. Vt **Eesti julgeolekupoliitika alused** 2017. Riigi Teataja, lk 19. [**Eesti julgeolekupoliitika alused** 2017] <https://www.riigiteataja.ee/akt/306062017002> (18.03.21).

⁵ „Riigi poliitiliste, majanduslike ja riigikaitseliste sõnumite ja tegevuse plaanimine ning koondamine ühtseks informatiivseks tervikuks ja selle edastamine ühiskonnale.“ **Eesti julgeolekupoliitika alused** 2017, lk 19.

⁶ **Madisson, M-L.; Ventsel, A.** 2021. *Strategic Conspiracy Narratives: A Semiotic Approach*. Routledge: London, p. 29. [**Madisson, Ventsel** 2021]

⁷ Artikkel kõneleb küberkaitsevõimest (ingl *cyber security capability*), lähtudes sellest, et ka infojulgeolek, taju võimalike e-ohtude suhtes ning turvatunne digivahendite kasutamisel on selle osa.

⁸ **Vu, H. T.; Guo, L.; McCombs, M. E.** 2014. Exploring “the World Outside and the Pictures in our Heads”: A Network Agenda Setting Study. – *Journalism & Mass Communication Quarterly*, Vol. 91, p. 669. [**Vu, Guo, McCombs** 2014]

⁹ Novembris 2020 rünnati korduvalt majandus- ja kommunikatsiooniministeeriumi ning tervise ja heaolu infosüsteemide keskust ehk TEHIkut. Terviseametist lekkis 180 MB

sündmustega seotud narratiive, on uudisväärtuse tõttu mõistlik eeldada, et intsidentide meedias kajastamine tõstatab laiema avaliku arutelu valdkonna ohtude ja riskide üle ning pakub seega huvitavat analüüsimaterjali. Lisaks meedianarratiividele otsiti meediatekstidest ka strateegilisi narratiive.

Analüüsiks kasutasin Madissoni ja Ventseli semiootilist lähenemist strateegilistele narratiividele¹⁰. Esmase kvalitatiivse sisuanalüüsi valimi moodustasid 109 artiklit. Tulemusi arutas fookusgrupp, kus osalesid kuus eksperti, kes töötavad Riigikantseleis, Kaitsepolitseiametis, Kaitseväe Akadeemias, NATO Strateegilise Kommunikatsiooni Keskuses, Propastopis ja Riigi Infosüsteemi Ametis.

2. Teoreetilised lähtepunktid: medianarratiiv kui diskursiivse võimu tööriist

Diskursus ehk teatud teemaga seotud keelekasutus või tekstikooslus, mis määrab kuidas temaatikat esitleda ja uurida, aga ka kuidas teemast mõelda või selle suhtes käituda¹¹, on üks mitmest võimu teostamise vahendist või viisist¹². Diskursus on objektiivse tähenduse moodustamise esmatasand¹³ ning liigub erinevate võimu elluviimise tasandite vahel ühest diskursiivsest väljast teise, näiteks seadusloomest nn avaliku arvamuse vaatevälja¹⁴. Diskursiivne ülekanne toimib ka erinevate meediakanalite ja -platvormide ning informatsiooni esitamise vormide vahel. Nii võivad ka mitteilukirjanduslikud narratiivid läbida erinevaid kommunikatsioonikanaleid ja tekste: näiteks saab

terviseandmeid tõenäoliselt kehva digihügieeni tõttu: hoolimata spetsialistide hoiatustest hoiti Drupali sisuhaldustarkvaras LimeSurvey andmebaasi koroonaposiitivsete andmetega krüpteerimata kujul. Vt nt <https://digi.geenius.ee/rubriik/uudis/terviseametist-lekkitud-9158-inimese-isikuandmed-olid-krüpteerimata/>. Teine intsident ei toimunud mitte riigi, vaid eraettevõttega Citybee, kelle 100 000 kliendi andmed varastati ja riputati veebruaris 2021 avalikult üles. Vt nt <https://digi.geenius.ee/rubriik/uudis/uule-saja-tuhande-citybee-kliendi-andmed-lekkisid-interneti/>.

¹⁰ Madisson, Ventsel 2021.

¹¹ Kull, K.; Lindström, K.; Lotman, M.; Magnus, R.; Maimets, K.; Maran, T.; Moss, R. T.; Pärl, Ü.; Pärn, K.; Randviir, A.; Remm, T.; Salupere, S.; Sarapik, V.; Sütiste, E.; Torop, P.; Ventsel, A.; Vereniš, V.; Väli, K. 2018. Semiootika. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus, lk 503.

¹² Foucault, M. 2011. Teadmine, võim, subjekt: valik räägitust ja kirjutatust. Tallinn: Varrak.

¹³ Laclau, E. 2005. On Populist Reason. Verso: New York, p. 68.

¹⁴ Reissigl, M. 2008. Analyzing political rhetoric. – Koller, V.; Wodak, R. (eds.). Handbook of Communication in the Public Sphere. Berlin: De Gruyter Mouton, p. 99.

pressiteatest uudis, mida jagatakse sotsiaalmeedias, ning kommentaariumis korratatakse pressiteates loodud narratiivi¹⁵.

Narratiiv ehk mitmekihiline lugu on diskursiivne nähtus, millega saab näidata eesmärgi ja kavatsusi, luua sündmuste vahel seoseid, osutada aja mõjule ning luua tähendust¹⁶. Ilukirjanduslike narratiivide asemel keskendun uudismeedia narratiividele, mis esinevad sageli hajusalt ja on üks-teisega põimunud, vahel esitab üks meediatekst ka vastandlikke narratiive¹⁷. Loo jutustaja või vahendaja tonaalsus ja hinnanguid väljendav keelekasutus võimaldab uurida ka seda, kuidas sõnumi saatja soovib, et vastuvõtja narratiivist mõtleks või sellega suhestuks¹⁸.

Ajakirjandusdiskursuse jagatud aluspõhimõtet ehk diskursiivset vormi võib mõtestada võimu ja avaliku kõne kasutamisenä, mille eesmärk on vahendada või luua keskset, standardset või laialdaselt heaks kiidetud sündmuste või tõekspidamiste versiooni avalikus ruumis¹⁹. Uudismeedia narratiivid näitlikustavad seda protsessi, andes näiteks aimu ajakirjaniku toonist ja positsioonist²⁰. Uudisajakirjandus dikteerib, millest ja kuidas ühiskond mõtleb, kuidas olukorda näeb, milliseid omadusi uudiste subjektile omistab ning keda üldse oma tähelepanu vääriliseks peab²¹. Meedianarratiivist võib seega lihtsustatult mõelda kui ajakirjandusdiskursuse jalajäljest.

3. Strateegiline narratiiv ja mudellugeja

Strateegiliste narratiivide abil edendavad poliitilised tegutsejad rahvusvahelises süsteemis oma huve, väärtuseid ja tulevikuambitsioone ilma selge ja vägivaldse vastasseisuta²² ning määravad oma identiteedi, lõppsihi, takistused

¹⁵ **Ventsel, A.; Hansson, S.; Madisson, M.; Sazonov, V.** 2018. Hirmu mehhanismid strateegilistes narratiivides õppuse Zapad 2017 näitel. – Sõjateadlane, nr 8, lk 106. [Ventsel et al. 2018]

¹⁶ **Coulter, C. A.; Smith, M. L.** 2009. The construction zone: Literary elements in narrative research. – Educational Researcher, Vol. 38 (8), pp. 579–583. [Coulter, Smith 2009]

¹⁷ **Ventsel et al.** 2018, lk 106.

¹⁸ **Coulter, Smith** 2009, p. 584.

¹⁹ **Dent, C.** 2008. 'Journalists are the confessors of the public', says one Foucauldian. – Journalism, Vol. 9 (2), p. 213. [Dent 2008]

²⁰ **Buozis, M.; Creech, B.** 2018. Reading news as narrative: A genre approach to journalism studies. – Journalism Studies, Vol. 19 (10), p. 1430.

²¹ **Vu, Guo, McCombs** 2014, p. 669.

²² **Antoniades, A.; Miskimmon; A.; O'Loughlin, B.** 2010. Great power politics and strategic narratives. Sussexi ülikool, p. 14.

ja takistuste ületamise viisid, kasutades selleks kõiki meediatööriistu ja -kanaleid ning arvestades samas sihtgrupi kultuurimälus olemasolevate (ja mitmeti tõlgendatavate) narratiividega²³. Ühise, jagatud tähenduse konstrueerimine võimaldab näidata teatud kogukonna taju, uskumusi ja käitumismustreid²⁴. Ehkki strateegiline narratiiv võib viidata minevikule või olevikule, on eesmärk suunata või mõjutada tulevikku²⁵.

Diskursiivne ülekannet ning narratiivide mittelineaarne levik erinevate meediakanalite ja kasutajate vahel muudab esmase autori tuvastamise ja kavatsuste analüüsimise keeruliseks²⁶, mistõttu lisasid Madisson ja Ventsel tähendusvälja mõtestamiseks analüüsimudelisse ka Umberto Eco kontseptsiooni. Mudellugeja all peab Eco²⁷ silmas pigem teksti lugemise strateegiat või reeglistikku: autor loob teksti mudellugejale, mille abil soovib suunata lugejat tõlgendama seda nii, nagu ta on planeerinud, et täita strateegilise narratiiviga seatud eesmärgid. Mudellugeja jagab teksti mõistmiseks vajalikku (kultuurilist) tähendusvälja, sõnavara ja väljendusviisi. Nii võib mudellugejat mõtestada kui teksti aktualiseerimiseks vajalikke eeltingimusi, mille abil saab analüüsida tekstis väljendatud kavatsusi²⁸. Madissoni ja Ventseli edasiarendus võimaldab analüüsida nii autorit, kelle jaoks on eeldatavasti narratiivi tagajärjed kasulikud, kui ka autori kuvandit potentsiaalsest lugejast, keda on autori arvates võimalik endale sobivas suunas mõjutada.

Diskursiivne võim muutub liberaaldemokraatia jaoks oluliseks sõjategevuse käigus, sest nn valitud sõdadega tegelemine nõuab tugevat ja pidevat õiguspärasuse põhendamist²⁹, kuid infoõonestustegevus pole seotud pelgalt hübriidsõjaga. Strateegilisi narratiive kasutatakse avaliku arvamuse kujundamiseks või olukorrajahu muutmiseks ka rahuajal, näiteks on Eestis uuritud, kuidas õppuse „Zapad 2017“ eel, ajal ja järel levitati strateegilisi narratiive,

²³ Miskimmon, A.; O'Loughlin, B.; Roselle, L. 2012. Forging the World: Strategic Narratives and International Relations. Londoni, Eloni ja Duke'i ülikool, pp. 3–4. [Miskimmon, O'Loughlin, Roselle 2012]

²⁴ Lepik, P. 2008. Universals in the Context of Juri Lotman's Semiotics. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus, lk 1.

²⁵ Miskimmon, O'Loughlin, Roselle 2012, p. 4.

²⁶ Madisson, Ventsel 2021, p. 24.

²⁷ Eco, U. 2005. Lector in fabula. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus, lk 62–65.

²⁸ Madisson, Ventsel 2021, p. 30.

²⁹ Nissen, T. E. 2015. Sotsiaalmeedia kasutamine relvasüsteemina. Tänapäeva konfliktide omadused. Tallinn: Postimees, lk 23.

mille abil toodeti hirmu diskursiivselt³⁰. Samas ei pea strateegiline eksitamine seonduma militaarvaldkonnaga: käsikäes koroonapandeemiaga on Maailma Terviseorganisatsioon hoiatanud ka infodeemia ehk haiguspuhangu ajal füüsilises ja digitaalses keskkonnas leviva infouputuse eest³¹, mis destabiliseerib samuti infokeskkonda.

4. Küberjulgeolekustamine ja Eesti digiriik

Riigikaitse valdkonnas on infooperatsioonid ning strateegiline kommunikatsioon tihti vääriti mõistetud või alahinnatud: eesmärgistatud, planeeritud ja ennetava tegevuse asemel pöördutakse strateegilise kommunikatsiooni poole kriisiolukorras³². See võib tuleneda sellest, et „strateegiline“ tähendab „eesmärgistatud“, samas kui strateegilise kommunikatsiooni kontseptsioon viitab pigem süstemaatilisele rahvuslike huvide edendamisele ühise tähendusvälja loomise kaudu. Kui tänapäeva riigi keskne funktsioon on kaitsta ühiskonda väliste ja sisemiste ohtude eest ning tagada vabadus ja materiaalne heaolu³³, siis peab ka infojulgeoleku tagamine olema riigi ülesanne.

Siinses artiklis ei ole tähelepanu all konkreetsed küberrünnakud ega -intsidendid, vaid narratiivid selle kohta, mis järeltõlge intsidentide põhjal Eesti või NATO tasandil tuleviku kohta tegema peaks. Narratiivid eba-pädevusest või puudujääkidest küberkaitse valdkonnas on sellistele riikidele nagu Eesti, kus riik pakub kodanikele hulgaliselt e-teenuseid ning digiriigi kuvand on avaliku enesekirjelduse osa, mõistagi olulisem kui mõnele teisele. E-Eesti rahvusliku identiteedi kujundamise käigus tekkinud kuvand kujutab meid uuendusmeelse, paberivaba ja digitarga riigina³⁴ ning Eesti auditorium on seetõttu tõenäoliselt e-ohunarratiivide suhtes ka tundlikum³⁵.

³⁰ Ventsel *et al.* 2018, lk 104.

³¹ Vt **Infodemic**. – World Health Organization. <https://www.who.int/health-topics/infodemic> (08.10.2021).

³² **Murphy** 2008, pp. 11–12.

³³ **Spindler, M.** 2013. Social constructivist theory. – International Relations. A Self-Study Guide to Theory. Toronto: Barbara Budrich Publishers, p. 26.

³⁴ **Madisson, M.** 2016. Snowdeni skandaali kujutamine eesti meedias: hirmu ja ohtude konstrueerimine. – Acta Semiotica Estica, XIII, lk 13.

³⁵ **Madisson, M.; Ventsel, A.** 2018. Fobofobia: küberohtude ja infosõja diskursused Zapad 2017 õppuste meediakajastuse kontekstis. – Sõjateadlane, nr 8, lk 183.

Kohalikku olukorrataju mõjutasid ka 2007. aasta pronksõduri kaju eemaldamisele järgnenud nn aprillirahutused³⁶, mille käigus halvati küberrünnakuga Riigikogu, ministeeriumite, ajalehtede, pankade jm oluliste organisatsioonide lehed³⁷. Seda käsitletakse tagantjärele kui ühte esimest ainult küberruumis toimunud sõda³⁸ või kui esimest näidet selle kohta, kuidas teine riik sooritas lääneriigile küberrünnaku³⁹. Kuna rahutustel osalema ärgitati sotsiaalmeedias ning uudisväljaannete kommentaariumites, toimis rünnak nii küberkaitse valdkonnas kui ka kognitiivsel tasandil.

Hoolimata sellest, et valimiks on meediatekstdid Citybee andmelekked ja TEHIKu rünnaku eel, ajal ja järel, ei püüa see artikkel seisukohta võtta arvuti, võrgu, ettevõtte või riigi küberkaitsevõime tehnilise täiendamise ja arendamise suhtes. Lähtun Kopenhaageni koolkonna seisukohast, et küberkaitse ühendab endas arvuti turvalisust ning julgeolekustamist (ingl *securitization*)⁴⁰. Julgeolekustamine on diskursiivne akt, mille käigus kujutatakse kujutatakse erakorraliselt ohustatuna osutatavat objekti, kes vajab kiiret kaitset ja abi⁴¹. Eksistentsiaalne oht konstrueeritakse⁴² selleks, et julgeolekustaja saaks auditooriumilt keeruliste otsuste tegemiseks heakskiidu⁴³. See ei pruugi aga olla auditooriumi huvides: Madisson ja Ventsel⁴⁴ on märkinud, et „sageli toob teatud ohule (nt küberterrorismile) jõuline reageerimine (nt kui internetikasutust hakatakse rangelt kontrollima) kaasa tõsisemaid probleeme teistes valdkondades (nt piiratakse sõnavabadust ja jälgitakse kõike)“.

³⁶ Madisson 2016, lk 13.

³⁷ Herzog, S. 2011. Revisiting the Estonian cyber attacks: Digital threats and multinational responses. – Journal of Strategic Security, Vol. 4 (2), p. 53.

³⁸ Jansen, S. C. 2008. Designer Nations: Neo-liberal Nation Branding – Brand Estonia. – Social Identities, Vol. 14 (1), p. 130. [Jansen 2008]

³⁹ McDermott, R. N. 2017. Russia's Electronic Warfare Capabilities to 2025: Challenging NATO in the Electromagnetic Spectrum. – Rahvusvahelise kaitseuringute keskuse raport, lk 1. http://icds.ee/wp-content/uploads/2018/ICDS_Report_Russias_Electronic_Warfare_to_2025.pdf (03.04.2021).

⁴⁰ Hansen, L; Nissenbaum, H. 2009. Digital Disaster, Cyber Security, and the Copenhagen School. – International Studies Quarterly, Vol. 53 (4), p. 1160. [Hansen, Nissenbaum 2009]

⁴¹ Hansen, Nissenbaum 2009, p. 1156.

⁴² Weaver, O. 1995. Securitization and Desecuritization. On Security. New York: Columbia University Press, p. 54.

⁴³ Paas, K. 2021a. Eesti riikliku julgeoleku kommunikatsiooni võimalused vaenulike inforünnakute mõju leevendamiseks infosõjas. Magistritöö. Sisekaitseakadeemia, lk 10. [Paas 2021a]

⁴⁴ Madisson, Ventsel 2018, lk 185.

Kui ajalooliselt vaadati julgeolekustamise referentobjekte kui (enamasti) kavatsuslikke tegutsejaid riigi või organisatsiooni tasandil, siis tavainimene võib süsteemitasandi ohte isegi suuremana tajuda⁴⁵. Seostades info- ja kommunikatsioonitehnoloogia (IKT) valdkonda keeruliste kontseptsioonide ning kitsaste spetsialistide ringiga, võib tekkida mure, et potentsiaalselt ohtlikud seadmed ja vähene teadlikkus võivad neist ja nende kontaktide võrgustikust teha vaenulike jõudude ohvri⁴⁶. Kui IKTd tajutakse ühelt poolt igapäevaelus vajalikuna, aga samas ka raskesti hoomatavate riskide allikana⁴⁷, võib see viia käegalöömiseni. Eesti laia riigikaitse käsituse järgi on ühiskonna teadlikkus virtuaalmaailma ohtudest, ohtude vältimisest ning probleemidele reageerimisest aga olulise tähtsusega küberjulgeoleku saavutamisel⁴⁸. Selles artiklis kirjeldataksegi, kuidas e-ohtusid ehk IKT ja kübervaldkonnaga seotud ohtusid narratiivselt konstrueeritakse.

5. Analüüs: Eesti ja NATO küberkaitsevõime narratiivne konstrueerimine

Kvalitatiivse sisuanalüüsi valimiks olid artiklid, mis ilmusid TEHIKu rünnaku ning CityBee andmelekke eel, ajal ja järel ajavahemikus 01.11.2020–31.03.2021. Kuna Eesti veebiväljaannete otsingumootorite funktsionaalsus ja tundlikkus erineb, otsisin artiklid välja meediaseire tarkvara Station ja märksõnapõhise otsingu abil⁴⁹. Kitsendasin otsingut kahe parameetriga: 1) otsisin ainult eestikeelseid artikleid, 2) valisin väljaannete kategooriast üleriigilised ja piirkondlikud ajalehed ning veebimeedia (seega jäid kõrvale raadio- ja telekanalid, ajakirjad ja uudisteagentuuride teated).

Lõplik valim koosnes 109 artiklist, mis olid avaldatud Postimehe, Geenius, Õhtulehe, Järva Teataja, Saarte Hääle, ERRi, Eesti Ekspressi, Lõuna-eestlase, Delfi, Eesti Päevalehe, Raplamaa Sõnumite, Tartu Postimehe ja Pärnu

⁴⁵ Hansen, Nissenbaum 2009, p. 1160.

⁴⁶ Hansen, Nissenbaum 2009, p. 1160–1167.

⁴⁷ Madisson, Ventsel 2018, lk 181.

⁴⁸ Eesti julgeolekupoliitika alused 2017, lk 16.

⁴⁹ Lumepallimeetodil märksõnade valimise, algselt 607 artiklist koosnenud valimi kitsendamise, kodeerimise ja meetodikriitika kohta saab pikemalt lugeda siinkirjutaja magistritööst. Klaassen, M. 2021. Eesti ja NATO küberkaitse võimekuse narratiivne konstrueerimine Eesti ajakirjandusväljaannetes. Tartu ülikool, lk 29–34; 39–41. <http://hdl.handle.net/10062/72510>. [Klaassen 2021]

Postimehe veebis. Kvalitatiivseks andmekogumise lisameetodiks oli fookusgrupp, kus osalesid sihipärase valimi alusel kuus valdkonnaeksperti, kes jäid võimaliku uudismeedia tähelepanu vältimiseks anonüümseks, kandes NATO kuuldekoodi tähiseid⁵⁰. Kokku joonistus analüüsis välja 11 narratiivi, mille jaotasin nelja teemaklastriks: Venemaa hübriidohud, Hiina väärtusruumi ja mõjuvõimu laienemine, Eesti kui digiriigi nõrgenemine rahvusvahelisel areenil ning tänapäevane infokeskkond kui üleilmne julgeolekuoht.

6. Venemaa hübriidohud

Esimene narratiiv „Infosõda on Venemaa puhul eriti ohtlik, sest see on sõjalise agressiooni eelmäng“ ilmestab, kuidas Venemaa hübriidsõjalist võimet või infoõonestustegevust konstrueeritakse erakordselt ohtlikuna. Seoseid luuakse nii minevikusündmustega Moldovas⁵¹, osaliselt annekteeritud Ukrainaga, mis on nende presidendi hinnangul Venemaa-vastase infosõja eesrinne⁵², kui ka käimasolevate inforünnakutega Baltikumis ning minevikus lähivälismaa nime kandnud, endistel Nõukogude Liidu okupatsiooni ja mõjusfääri territooriumitel⁵³. Narratiivi peamine idee on pärit 2013. aasta nn Gerassimovi ettekandest (tuntud ka Gerassimovi doktriini nime all)⁵⁴. Narratiiv on oma olemuselt paradoksaalne: ehkki sõda pole selles tähenduses konventsionaalne, tuleneb

⁵⁰ Fookusgrupi (allikate anonüümisuse, tööstaazi), selle strateegilise kava ja kulu ning kõnevoorude kohta grupevestluses vt lähemalt **Klaassen** 2021, lk 35–39.

⁵¹ Vt nt **Guzun, V.** 2021. Sõda Nistru jõel Moldova Vabariigi vastu – Venemaa Föderatsiooni esimene hübriidsõda. – Postimees, 4. märts. <https://leht.postimees.ee/7193177/soda-nistru-joel-moldova-vabariigi-vastu-venemaa-foderatsiooni-esimene-hubriidsoda> (03.04.2021).

⁵² Vt nt **Levin, A.** 2021. Vaktsineerimine Ukraina moodi. – Õhtuleht, 10. veebruar. <https://www.oh tuleht.ee/1024985/adik-levin-covid-19-vaktsineerimine-ukraina-moodi> (03.04.2021).

⁵³ Vt nt **Höbepappel, U.** 2021. Hiinat kannustavad partei ülemvõimule allutatud ideaalid. – Eesti Ekspress, 17. märts. <https://ekspress.delfi.ee/artikkel/92846033/hiinat-kannustavad-partei-ulemvoimule-allutatud-ideaalid> (03.04.2021). [**Höbepappel** 2021]

⁵⁴ Gerassimovi ettekannet on hakatud doktriiniks kutsuma, ehkki tegemist pole klassikalise doktriiniga. Vt **McKew, M.** 2017. The Gerasimov Doctrine. It's Russia's new chaos theory of political warfare. And it's probably being used on you. – Politico, September 5. <https://www.politico.com/magazine/story/2017/09/05/gerasimov-doctrine-russia-foreign-policy-215538/> (01.10.2021); **Galeotti, M.** 2018. I'm Sorry for Creating the 'Gerasimov Doctrine'. – Foreign Policy, March 5. <https://foreignpolicy.com/2018/03/05/im-sorry-for-creating-the-gerasimov-doctrine/> (01.10.2021); **Galeotti, M.** 2018. The mythical 'Gerasimov Doctrine' and the language of threat. – Critical Studies on Security, pp. 1–5.

tajutud oht siiski konventsionaalse sõja hirmust⁵⁵. Kineetilistele operatsioonidele viitav narratiiv on geograafiliselt spetsiifiline:

Kui me räägime Venemaa sekkumisest USA valimistesse, siis ega keegi tõsiselt eelda, et see nüüd on mingisugune sõjalise agressiooni eelmäng USAs. Kui nad teevad sedasama asja Eestis, Baltikumis, laiemalt Ukrainas, siin piirkonnas, siis on nagu lihtsam seda narratiivi sinna külge pookida.⁵⁶

Narratiiv konstrueerib Venemaad infomõjutustegevuse valdkonna liidrina, luues soodsa pinnase Kremli infooperatsioonide tähenduse või sellest tuleneva ohu ülehindamiseks. Narratiivi eesmärk võib olla tekitada hirmu info-rünnakute ees, sest neile võib järgneda näiteks Ukraina-sarnane annekteerimine, mis mõistagi loob hirmu ja paranoiat. Tihti on narratiivi osistega läbi põiminud ka seisukoht, et Venemaa kasutaks meelsamini sõjalist jõudu, ent tal ei ole selleks rahalisi vahendeid. Sedasi konstrueeritakse arusaam, justkui oleks konventsionaalne sõjaoht kadunud ainult majanduslanguse tõttu⁵⁷. Niisiis on narratiivi peamise tegutsejana konstrueeritud Venemaa tugev ja võitmatu pahalane ning nn lähivälismaa alla kuuluvad riigid tema jüngrid, sest neid kujutatakse hübriidsõja kontekstis nõrga ja teovõimetuna.

Teine narratiiv „Lääs on Vene propagandamasina töö suhtes paranoiline“ on mitmes artiklis seotud minevikusündmustega. Näiteks viidatakse Nõukogude Liidu tavale teha lääneriikides aktiivset ja suuremal või vähemal määral varjatud mõjutustegevust⁵⁸. Luuakse ka seos külma sõja aegse paranoia ja tänapäeva Lääne paranoiaga. Näiteks võib siin tuua multifilmi „Maša ja karu“ kui laste ajupesu tööriista lääneriikide meedias⁵⁹. Narratiivi strateegiline eesmärk võib olla ka presidendi isikukultuse hoidmine: kui juurutada arusaama, et Lääs kollektiivselt vihkab Venemaad ja selle elanikke, on tugev,

⁵⁵ **Klaassen** 2021. Grupiintervjuus osalenud eksperdid tähistega Echo ja Foxtrot.

⁵⁶ **Klaassen** 2021. Grupiintervjuus osalenud ekspert tähistega Foxtrot. Intervjueeritavate tsitaadid on esitatud muutmata kujul.

⁵⁷ Vt nt **Kannik, I.** 2021. Indrek Kannik: traditsioonilised ohud ei ole maailmast kuhugi kadunud. – ERR, 23. märts. <https://www.err.ee/1608152170/indrek-kannik-traditsioonilised-ohud-ei-ole-maailmast-kuhugi-kadunud> (03.04.2021). [**Kannik** 2021]

⁵⁸ Vt nt **Paas, K.** 2021b. Vaenlasele kasulikuks idioodiks võib saada igauks meist. – Postimees, 15. märts. <https://leht.postimees.ee/7201407/kadri-paas-vaenlasele-kasulikuks-idiOODiks-voib-osutada-igauks-meist> (03.04.2021).

⁵⁹ Vt nt **Ventsel, A.** 2020. Aimar Ventsel: iga nimekiri pole see õige nimekiri. – ERR, 27. detsember. <https://www.err.ee/1220368/aimar-ventsel-iga-nimekiri-pole-see-õige-nimekiri> (03.04.2021).

otsustav juht seda vajalikum⁶⁰. Narratiiv esineb pigem Venemaa kontrollitud meediaruumis ega domineeri vabas ajakirjanduses⁶¹. Venemaa on konstrueeritud kangelasena – kaval, aktiivne ja vääritimõistmiseni intelligentne –, samas kui lääneriike näidatakse pahalastena, kohati ka teovõimetute jüngeritena (viimast eriti NATO puhul, kusjuures teovõimetus väljendub selles narratiivis ka nt rahvusvahelise õiguse järgimises).

Venemaa lähenemine või Kremli müstiline lähenemine on see, et meid austatakse. /.../ Ja Venemaa suhtes on see, et kui neist peetakse lugu, siis lugu peavad ainult need, kes kardavad ja sellepärast on vaja külvata hirmu. /.../ Paljas teadmine juba, et Venemaa on võimeline sekkuma demokraatlikku valimisprotsessi, näiteks Ameerika Ühendriikides, see on juba hirmutav – et ameeriklased, käituge korralikult, muidu me paneme teile järgmise klouni presidendiks.⁶²

Ekspertide sõnul on strateegia sealjuures kaheosaline: ühelt poolt üritatakse mõjutada demokraatiat, teisalt lõhutakse sõnavabadust ajakirjanduse usaldusväärsuse ründamisega⁶³. Samas omistab Lääs Kremlile kohati rohkem võimu, kui tal tegelikult on, seostades või välistades Venemaa riigiorganite seotust mingisuguste juhtumitega liiga kergekäeliselt. Näiteks kahtlustati ka kollavestide protestide puhul alguses n-ö vene karvast kätt⁶⁴, aga tegelikkuses hüppas Venemaa tõenäoliselt paati alles olukorra arenedes ja eskaleerudes, kui ta märkas oma võimalust⁶⁵. Nii manatakse nn vastasest jõulisem ja võimsam pilt, samas on eesmärk pigem oportunistlik: kus on edu, sinna suunatakse veel jõupingutusi⁶⁶. Narratiiviga kaasnev ettevaatlikkus on ekspertide arvates aga pigem positiivse mõjuga.

Meil on veel tükk maad minna sinna, et me oleks liiga palju mures Vene propagandamasina töötamise osas. /.../ Pigem käib Eesti kultuuriruumis kaasas selline põhjendamatu arusaam, et me justkui oleme emapiimaga Vene propaganda vastu immuunsed juba siin. Noh, reaalsus on teistsugune, ma julgeks öelda.⁶⁷

⁶⁰ Ventsel 2020.

⁶¹ Klaassen 2021. Grupiintervjuus osalenud ekspert tähisega Foxtrot.

⁶² Klaassen 2021. Grupiintervjuus osalenud ekspert tähisega Delta.

⁶³ Klaassen 2021. Grupiintervjuus osalenud ekspert tähisega Delta.

⁶⁴ Klaassen 2021. Grupiintervjuus osalenud ekspert tähisega Alfa.

⁶⁵ Klaassen 2021. Grupiintervjuus osalenud ekspert tähisega Foxtrot.

⁶⁶ Klaassen 2021. Grupiintervjuus osalenud ekspert tähisega Delta.

⁶⁷ Klaassen 2021. Grupiintervjuus osalenud ekspert tähisega Foxtrot.

See narratiiv on osaliselt läbi põimunud kolmanda narratiiviga, kus nähakse Sputnik V hankest loobumise põhjuseid Lääne tagakiusamisena ning Venemaad vaheldumisi kangelase või ohvrina. Näiteks konstrueeritakse lääne-riikide Venemaa-suunalist paranoiat nii tugevana, et selle nimel riskitakse riigi kodanike eludega⁶⁸.

Kolmas narratiiv kannab pealkirja „Venemaa infooperatsioonid on paljusid veennud, et Sputnik V on ainus turvaline vaktsiin“⁶⁹. Narratiivis konstrueeritakse kangelasliku ja võiduka tegutsejana Venemaa valitsust⁶⁹ või luureteenistust⁷⁰ ning jüngritena otsustusvõimetuid ja (Sputnik V suhtes) segaseid sõnumeid saatvaid valitsusi, nende seas ka Eestit⁷¹. Sputniku populariseerimiseks tehtud infooperatsioone seostatakse madalate vaktsineerimisnäitajate või kõrgete nakatumisnäitajatega geograafilistes kogukondades, kus on enamuses vene emakeelega elanikud⁷². Leviku põhjust ei nimetata otsesõnu, vaid sellele viidatakse näiteks väljendiga *elanikkondlikud tegurid*⁷³. See loob silla aastakümneid vana narratiiviga, mille järgi Eestis elavaid vene emakeelega inimesi taga kiusatakse⁷⁴. Venemaad konstrueeritakse kangelasena,

⁶⁸ Vt nt **Laugen, L.** 2021a. EL-i välispoliitikajuht Borrell ei lubanud Moskvast uusi sanktsioone, küll aga kiitis Vene koroonavaktsiini. – Delfi, 5. veebruar. <https://www.delfi.ee/artikkel/92479357/el-i-valispoliitikajuht-borrell-ei-lubanud-moskvast-uusi-sanktsioone-kull-aga-kiitis-vene-koroonavaktsiini> (03.04.2021). [**Laugen** 2021a]

⁶⁹ Vt nt **Stoicescu, K.** 2021. Kalev Stoicescu: Sputnik V kui geopoliitiline relv. – Postimees, 22. märts. <https://leht.postimees.ee/7206725/kalev-stoicescu-sputnik-v-kui-geopoliitiline-relv> (03.04.2021). [**Stoicescu** 2021]

⁷⁰ Vt nt **Postimees** 2021a. USA taunis Venemaa desinformatsioonikampaaniat vaktsiinide osas. – Postimees, 9. märts. <https://maailm.postimees.ee/7196799/usa-taunis-venemaa-desinformatsioonikampaaniat-vaktsiinide-osas> (03.04.2021).

⁷¹ **Sester, S.** 2021. Sven Sesteri 10 soovitus uuele valitsusele: ka algaja juht peab julgema otsustada ehk kuidas lõpetada kaos vaktsineerimises. – Eesti Päevaleht, 24. veebruar. <https://epl.delfi.ee/artikkel/92663181/sven-sesteri-10-soovitust-ueele-valitsusele-ka-algaja-juht-peab-julgema-otsustada-ehk-kuidas-lopeta-da-kaos-vaktsineerimises> (03.04.2021). [**Sester** 2021]

⁷² Vt nt **Samorodni, O.** 2021. VENE MEEDIA PÄEVIK. Miks on Maardus ja Lasnamäel nii kõrged nakatumisnäitajad? Vastust võib otsida EKRE sümbioosist Kremli-TV-ga. – Eesti Päevaleht, 3. märts. <https://epl.delfi.ee/artikkel/92733771/vene-meedia-paevik-miks-on-maardus-ja-lasnamael-nii-korged-nakatumisnaitajad-vastust-voib-otsida-ekre-symbioosist-kremli-tv-ga> (03.04.2021).

⁷³ **Ruutsoo, R.** 2021. Rein Ruutsoo: Mihhail Kõlvart kasutab koroonasegadust ära, et vene keel teiseks riigi keeleks teha. – Eesti Päevaleht, 14. jaanuar. <https://epl.delfi.ee/artikkel/92261915/rein-ruutsoo-kolvart-kasutab-koroonasegadust-ara-et-vene-keel-teiseks-riigikeeleks-teha> (03.04.2021).

⁷⁴ **Laine, M.** 2021. KUULA SAADET. Kuidas FBI poolt tagaotsitav oligarh Eesti ja Läti riigimehed enda pilli järgi tantsima pani. – Eesti Päevaleht, 4. märts. <https://epl.delfi.ee/artikkel/92740963/kuula-saadet-kuidas-fbi-poolt-tagaotsitav-oligarh-eesti-ja-lati-riigimehed-enda-pilli-jargi-tantsima-pani> (03.04.2021).

kes Sputnikuga edukalt infooperatsioone ellu viib, vene emakeelega inimesi taga kiusavat riiki pahalasena ning kõnealuseid väljaspool Venemaad elavaid kodanikke valesti mõistetud ohvritena. Samas ei esita see narratiiv tegutsejana ainult Venemaad, vaid näeb informatsiooni leviku hoogustumises ka pandeemiast tingitud mure ja ettekavatsemata tegevuse mõju. Nii võib ka näiteks piirangute vastu protestijast saada enese teadmata Kremli agenda edasikandja.

Narratiivse konstrueerimise osa ei pruugi olla Sputniku kiitmine, vaid ka teiste vaktsiinide turvalisuses kahtlemine. Seda näitlikustab näiteks AstraZenecaga seotud paradoks: mitmetes Euroopa Liidu liikmesriikides peatati AstraZeneca kasutamine tromboosiohu tõttu, mis suurendas survet osta ja toota Sputniku vaktsiini, ehkki AstraZeneca ja Sputnik V rendati välja sama mikrobioloogilise tehnoloogia põhimõttel⁷⁵. Eelnevalt esile toodud oportuunism tõstab taas pead: kui narratiiv sobib mõjutustegevuse laiemate eesmärkidega, siis võimendatakse ka isetekkelisi hüpotese⁷⁶, et külvata skepsist nn Lääne vaktsiinide kohta ning tekitada nõudlus Vene imevaktsiini järele⁷⁷. Nii demoniseeriti algul Pfizerit vaktsiini kiire heakskiitmise tõttu⁷⁸ (mida polnud samuti mõistlik kõrvutada Sputnikuga, mis sai teatavasti esimesena riigi ravimiametilt kasutusloa). Kui AstraZenecaga hakkas kehvasti minema, suunas Kreml jõupingutuse sinna⁷⁹.

7. Hiina väärtusruumi ja mõjuvõimu laienemine

Teise teemaklastri narratiivid on selle uuringu seisukohalt olulised, sest kujutavad spionaaži, manipulatsiooni ja majandusjõu rakendamise peamise valdkonnana tehnoloogiat ning virtuaalmaailmas sõlmitud isiklikke sidemeid⁸⁰. See toob geograafiliselt kaugel asuva riigi ja/või narratiiviga kaasneva ohu kodule tunnetuslikult lähemale. Neljas narratiiv kannab pealkirja „Hiina

⁷⁵ Stoicescu 2021.

⁷⁶ Kunnus, M. 2021. Infosõda käib koroonast Kremliini. – Postimees, 15. märts. <https://leht.postimees.ee/7201398/mihkel-kunnus-infosoda-kaib-koroonast-kremlini> (03.04.2021). [Kunnus 2021]

⁷⁷ Laugen 2021a.

⁷⁸ Vt nt Laugen, L. 2021b. WSJ: USA luure usub, et Venemaa levitab Pfizeri vaktsiini kohta kahtlusi, et upitada oma Sputnikut. – Delfi, 8. märts. <https://www.delfi.ee/artikkel/92774685/wsj-usa-luure-usub-et-venemaa-levitab-pfizeri-vaktsiini-kohta-kahtlusi-et-upitada-oma-sputnikut> (03.04.2021).

⁷⁹ Klaassen 2021. Grupiintervjuus osalenud ekspert tähisega Delta.

⁸⁰ Hõbepappel 2021.

kasutab spionaaži, manipulatsiooni ja majanduslikku jõudu inimõiguste rikkumise kriitika vältimiseks“.

Narratiiv esitab Hiina infomõjutustegevust tööriistana, millega vältida rahvusvaheliste tegutsejate kriitikat⁸¹ üha halveneva inimõiguste olukorra⁸² ning rahvusvaheliste kokkulepete eiramise kohta (nt poliitilise pluralismi ja arvamusevabaduse kõigutamine Hong Kongis)⁸³. Narratiivi järgi soovib Hiina muuta hegemoonilist maailmakorda, mida proovib saavutada, lüües kiilu Euroopa ja Ameerika Ühendriikide vahele⁸⁴. Sellega saavutatav jõupositsioon vähendab ka Hiina soovi rahvusvahelistest lepetest kinni pidada⁸⁵. Samas leiti grupivestluses, et narratiiv on veidi eksitav, sest ei näita tervikpilti.

*Hiina ei kasuta jõuõlgasid ainult selleks, et inimõiguste rikkumist summutada, vaid ikkagi et ennast globaalseks liidriks mängida. Muuhulgas on selleks loomulikult vaja summutada kriitikat inimõiguste rikkumisest, mis on Lääne ühiskonnale nagu punane rätik. /.../ Siis see on valdkond, mis takistab Hiinal edasi liikumast nii jõuliselt nagu nad sooviks.*⁸⁶

Selle narratiivi eesmärk võib olla nii ohust teavitamine, et töötada välja konstruktiivne vastustrateegia, kui ka tulevase hegemoonilise maailmakorra paratamatuna kujutamine. Hiina hegemooniat näitab Steve Bannon usutluses eksistentsiaalse ohuna⁸⁷. Selles narratiivis võib täheldada julgeolekustamise tunnuseid, mis on viinud konkreetsete sammudeni, näiteks kandsid uiguuride represseerimisega seotud ametnikud Euroopa Liidu järel musta nimekirja ka

⁸¹ Vt nt **Marme**, E. 2020. Vaba maailm tõmbetuultes. – Postimees, 14. november. <https://leht.postimees.ee/7109163/erik-marme-vaba-maailm-tombetuultes> (03.04.2021). [**Marme** 2020]

⁸² **Kannik** 2021.

⁸³ Vt nt **Postimees** 2020a. EL nõuab Hiinalt Hongkongi parlamenti puudutavate reeglite tühistamist. – Postimees, 12. november. <https://maailm.postimees.ee/7108378/el-nouab-hiinalt-hongkongi-parlamenti-puudutavate-reeglite-tuhistamist> (03.04.2021).

⁸⁴ Vt nt **Voog**, V. 2021. VÄLISLUURE AASTARAAMAT. Hiina kogub ajusid – mitte koostöötahtest, vaid enda huvides. – Õhtuleht, 17. veebruar. <https://www.oh tuleht.ee/1026232/valisluure-aastaraamat-hiina-kogub-ajusid-mitte-koostootahtest-vaid-enda-huvides> (03.04.2021). [**Voog** 2021]

⁸⁵ **Marme** 2020.

⁸⁶ **Klaassen** 2021. Grupiintervjuus osalenud ekspert tähisega Foxtrot.

⁸⁷ **Salu**, M. 2020. EKSKLUSIIVINTERVJU. Valge Maja endine hall kardinal Steve Bannon: Trump võidab, Bideni toetajad hakkavad märatsema. – Eesti Ekspress, 4. november. <https://ekspress.delfi.ee/artikkel/91558627/eksklusiivintervjuu-valge-maja-endine-hall-kardinal-steve-bannon-trump-voidab-bideni-toetajad-hakkavad-maratsema> (03.04.2021).

Ühendkuningriigid, Kanada ja USA⁸⁸. Tegutsejatena ongi narratiivi kaasatud Euroopa, Ameerika Ühendriigid ja Hiina. Esimest kahte konstrueeritakse riigi tasandil kangelastena, indiviide pigem passiivsete jüngritena, samas kui Hiina on aktiivne, ettearvatu ja võitmatu pahalane, kes pahaaimamatute indiviidide abil kangelasteni jõuab.

Viies narratiiv „Tehnoloogia eelisarendamine teeb Hiinast ohtliku suurvõimu“ näitab Hiinat tehnoloogiahiina ning viitab, et tehnoloogiaarendamiseks „jahitakse andekaid inimesi üle maailma ja proovitakse neid kas Hiinasse meelitada või muudmoodi üle osta“⁸⁹. Samas näidatakse tehnoloogiaarendamist julgeolekuohuna, sest „erakapital ja ärimehed pole oma käitumises vabad“ ning kõiki suuri investeeringuid kontrollib riik ja kommunistlik partei⁹⁰. See haakub mõneti neljanda narratiiviga: ohtlikuna kujutatakse tehnoloogilist sõltuvust muuhulgas sellepärast, et tegutsejad, kes püüavad Hiinaga häid suhteid hoida, on majanduslikest või poliitilistest sidemetest kammitsetud ega kritiseeri seega Pekingit rahvusvahelisel areenil otsesõnu⁹¹.

Narratiiv ei eita kuidagi Hiina tehnoloogia- või konkurentsivõimet, ehkki korduvalt mainitakse väärtuste pörkumist andmekaitse ning uue tehnoloogia nagu 5G reguleerimise kohta. Kuna Hiina on aga süsteemne rivaal⁹², on riigist või seal toodetavast tehnoloogiast liialt sõltumine julgeolekuoht. Peamist tegutsejat nähakse aktiivse, jõulise ja domineerivana. Hiina eesmärgina esitatakse ka Beidou navigatsioonisüsteemi eksportimine⁹³. Koostöö puhul võiks kaalukeeleks olla küsimus, kas sellest koostööst tekib sõltuvus⁹⁴, millega võidakse üritada meie kultuuri- või väärtusruumi mõjutada. Tehnoloogiaarendamine ja näiteks Eesti, Huawei ja 5G-võrgu laiendamise seisukohalt on oluline ikkagi see, mida digivahenditest saadud informatsiooniga tehakse⁹⁵.

Narratiivi juures võib märgata ka Lääne uinutamise taktikat, sest seal ei esitata kõiki seisukohti, näiteks võivad Eesti ja Lääne julgeolekuteenistused sarnastel alustel informatsiooni välja nõuda, aga õigusriigis saavad ettevõtted julgeolekuteenistuse sooviga mittenõustumisel kohtusse pöörduda, samas kui

⁸⁸ Vt nt **Kaldoja, E.** 2021a. ELi sanktsioonid vihasid Hiinat. – Postimees, 24. märts. <https://leht.postimees.ee/7208581/eli-sanktsioonid-vihastasid-hiinat> (03.04.2021).

⁸⁹ **Voog** 2021.

⁹⁰ **Kannik** 2021.

⁹¹ **Hõbepappel** 2021.

⁹² **Marme** 2020.

⁹³ **Hõbepappel** 2021; **Voog** 2021.

⁹⁴ **Klaassen** 2021. Grupiintervjuus osalenud ekspert tähisega Charlie.

⁹⁵ **Klaassen** 2021. Grupiintervjuus osalenud ekspert tähisega Foxtrot.

Hiinas on täiesti teine olukord⁹⁶. Hiinale meelepärase infomõjutustegevuse ilminguid on ka Eestis⁹⁷, näiteks nägi Eesti Huawei müügijuht ettevõtte peakorterit asukoha julgeolekuohuna käsitlemist ohuna ausale konkurentsile ning rõhutas, et ehkki Huawei ei kujuta endast julgeolekuriski, tuleks kõiki „selle äri“ (tehnoloogiavaldkonna) ettevõtteid umbusaldada⁹⁸.

Julgeolekustamise tunnused narratiivis viisid vaadeldaval perioodil lisaks (eksistentsiaalse) ohu konstrueerimisele ka konkreetsete lahenduste pakku-mise ja neile poliitilise toe otsimiseni: veel detsembris 2020 tegeles toonane väliskaubandus- ja infotehnoloogiaaminister Raul Siem määruse välja-töötamisega, mille kohaselt „keelataks Euroopa Liitu, NATOsse ja OECDsse mittekuuluvate riikide tootjate seadmete kasutamine sidevõrkudes“. Samas rõhutas minister: „Ei tohi jätta ka sellist muljet, et see on Huawei määrus. Vastasel korral devalveerub määruse sisu.“⁹⁹

Mõneti on narratiiv olemuselt paradoksaalne, sest ehkki väljendatakse lootust, et erinevate väärtusruumide tõttu ei tohiks digiajastu reeglite kujunda-mist juhtida Venemaa ja Hiina, toetab narratiiv Vana Maailma ja Hiina prag-maatiliste ning vastastikku kasulike suhete säilitamist ja arendamist¹⁰⁰. Just tehnoloogia keskmesse seadmine näitab, et see narratiiv on Eestis alles lapse-kingades ja pealiskaudne¹⁰¹.

Kuuenda narratiiviga „Hiina eesmärk on partei autoritaarseid väärtusi eksportida ja rahvusvahelisel areenil realiseerida“ kehtestatakse maailma-kord, mida Lääs ei tohiks tahta. Eesti kontekstis esitatakse võimalikku Hiina ülemvõimu tulevikustsenaariumit ka kui Nõukogude Liidule omaste väärt-uste naasmist¹⁰² ning autoritaarse süsteemi ülistamist ja demokraatia naeru-väärastamist¹⁰³. Väärtuste importi Läände näidatakse enamasti just info-mõjutuse vaatepunktist. Lisaks sellele, et Hiinat kujutatakse kui „väga usinat desinformatsiooni levitajat“, tuuakse esile ka Pekingi salatsemine, sest see

⁹⁶ **Klaassen** 2021. Gruppiintervjuus osalenud eksperdid tähistega Foxtröt ja Alfa.

⁹⁷ **Kannik** 2021.

⁹⁸ **Heikla, A.** 2020. Alar Heikla: Huawei vajab aega, et tõestada oma süütust. – Eesti Päevaleht, 21. detsember. <https://epl.delfi.ee/number/91994375/artikkel/92044781/alar-heikla-huawei-vajab-aega-et-toestada-oma-suutust> (03.04.2021). [**Heikla** 2020]

⁹⁹ **Heikla** 2020.

¹⁰⁰ **Marme** 2020.

¹⁰¹ **Klaassen** 2021. Gruppiintervjuus osalenud ekspert tähisega Charlie.

¹⁰² **Höbepappel** 2021.

¹⁰³ **Voog** 2021.

„annab ainult moona vandenõuteooriatele“¹⁰⁴. Võõra väärtusruumi kehtestamise ohutaset kõrvutatakse sõjalise agressiooniga¹⁰⁵.

Hiina on konstrueeritud aktiivse ja võimsa pahalasena, kusjuures kangelasena ei kujutata mitte konkreetset riiki, vaid riikide kogumit, kes vastanduvad Hiina väärtussüsteemile. Rahvusvaheliste tegutsejate tasandil on siin narratiivis pandud rõhku ka riigi tihedale koostööle Venemaaga ning sellega seotud ohule, ehkki kultuurilist imperialismi konstrueeritakse Hiina puhul tunnetuslikult suurema probleemi või tõsisema ohuna kui Venemaateemaliste narratiivide puhul.

Kui me täna vaatame, et kes nagu Lääne elustiilile või demokraatiale võib väljakutse esitada, siis hoolimata meie suurest idanaabrist on see ikkagi ainult Hiina. /.../ Hiinal on tahe, majanduslik jõud, tehnoloogiline jõud, sõjaline jõud ja ka inimressurs. Venemaal on ainult tuumalõhkepead ja oportunist.¹⁰⁶

Läänes pole Hiina hegemooniasoov ja väärtusruumi laiendamise ambitsioon midagi uut, aga Eesti ajakirjandus ja julgeolekuteenistused on hakanud teemat käsitlema alles viimastel aastatel. See näitab, et ehkki Hiina asub meist geograafiliselt kaugel, on oht Hiina majandusliku ja tehnoloogilise jõu tõttu, mille suurust ja võimu neljas, viies ja kuues narratiiv võimendavad, tunnetuslikult lähemale tulnud.

8. Eesti kui digiriigi nõrgenemine rahvusvahelisel areenil

Seitsmes narratiiv kannab pealkirja „Eesti on e-riigina läbi kukkunud, sest pandeemia ajal ei ole piisavalt e-lahendusi kasutatud“. Eeldatavasti valimi ajaperioodi tõttu kritiseeriti just pandeemia leevendamist, näiteks vaktsineerimise korraldamist ja selle kiirust¹⁰⁷, ning kodumaise HOIA äpi ja ammu olemasoleva Digiloo keskkonna asjakohasust¹⁰⁸. Kriitika laienes ka üldisele elukorraldusele pandeemia ajal, näiteks toodi halva näitena esile Eesti

¹⁰⁴ Postimees 2021b. Juhtkiri: WHO rasked ülesanded. – Postimees, 30. jaanuar. <https://arvamus.postimees.ee/7168014/juhtkiri-who-rasked-ulesanded> (03.04.2021).

¹⁰⁵ Kannik 2021.

¹⁰⁶ Klaassen 2021. Grupiintervjuus osalenud ekspert tähisega Delta.

¹⁰⁷ Sester 2021.

¹⁰⁸ Pau, A. 2021. Ilves ja Kaljurand: Eesti seis COVIDile mõeldud IT-lahendustega on katastrofaalne. – Delfi, 25. veebruar. <https://forte.delfi.ee/artikkel/92674991/ilves-ja-kaljurand-estis-eis-covidiga-seotud-digilahendustega-on-katastrofaalne> (03.04.2021). [Pau 2021]

Vabariigi aastapäeva paraadi ärajätmine, mille oleks võinud korraldada digivahendite abil¹⁰⁹.

Narratiivi näiliselt e-riigi ja digilahenduste kriitika puudutab vähem ka riikliku vaksineerimisega seotud kommunikatsiooni. Näiteks märgitakse, kuidas kahe kuu jooksul suurenes Kreekas vaksineerimist toetavate inimeste hulk absoluutarvestuses (st kõikide parteide arvestuses; artiklis eristati erinevate erakondade valijate eelistusi) üle 10%, sest Kreeka tipp-poliitikud lasid end avalikult vaksineerida ning sellest sai mõjus meediasündmus¹¹⁰. Lahendusena jäi kõlama soovitus, et ka Eesti tipp-poliitikud peaksid sel kujul eeskujuna näitama. E-lahenduste vähese kaasamise ja nn e-tiigri eduloo peatumises nähakse süüdlase või pahalasega enamasti poliitilisi jõude, nt EKREIKE koalitsiooni¹¹¹. Nii nagu kolmanda narratiivi puhul, on ka siin kujutatud Eesti valitsust otsustusvõimetu ohvrina.

Eesti läbikukkumine e-riigina võib olla varasema vaenuliku narratiivi edasiarendus: võltsitavatest ja ebausaldusväärsetest valimistest ning läbikukkunud riigist kõneledes on varemgi proovitud meie ühiskonda lõhestada¹¹². Teisalt võib narratiiv olla ka lihtsalt mure e-riigi arengu pärast. Siin peitub ka selle narratiivi paradoks: e-tiigri edulugu pisendada võib olla kasulik riigi vaenlastele või konkurentidele maailmaareenil, aga samas ka selleks, et saada e-Eesti arenduseks lisaraha või kindlustada poliitilist tahet. Pandeemia ebaõnnestumise narratiiv sai alguse konstruktiivse kriitika ja avaliku debati käigus, mis on iseenesest tervitatav.

*Eestis lihtsalt tehnoloogiahuvilised ja äpitaustaga inimesed andsid mõista, et tegelikult saab seda kõike efektiivsemalt teha ja justkui, noh, riik ei kasuta neid võimalusi. Ma arvan, et see levis osaliselt ka seetõttu, et kogu see vaksineerimise teema on niivõrd emotsionaalne ja sellega on olnud jama. Kui enam-vähem ükskõik mida saab süüdistada, olgu see siis e-riik või midagi muud, siis sellest võimalusest on kinni haaratud.*¹¹³

¹⁰⁹ **Koort, E.** 2021. Erkki Koort: vabariigi aastapäeva paraad ei jäänud ära. – Postimees, 25. veebruar. <https://leht.postimees.ee/7187757/erkki-koort-vabariigi-aastapaeva-paraad-ei-jaanud-ara> (03.04.2021).

¹¹⁰ **Joakit, E.** 2021. PÄEVAKOMMENTAAR. Ekvard Joakit: Kallas, Helme ja Kõlvart – kättest kinni ja üheskoos vaksineerima! – Eesti Päevaleht, 15. veebruar. <https://epl.delfi.ee/artikkel/92567023/paevakommentaari-ekvard-joakit-kallas-helme-ja-kolvart-katest-kinni-ja-uheskoos-vaksineerima> (03.04.2021).

¹¹¹ **Pau** 2021.

¹¹² **Klaassen** 2021. Grupiintervjuus osalenud ekspert tähisega Delta.

¹¹³ **Klaassen** 2021. Grupiintervjuus osalenud ekspert tähisega Charlie.

Nii seitsmes kui ka kaheksas narratiiv näitavad, et Eesti on enesekriitika maailmameister: samal ajal kui Lääne meedia esitab edulugusid suhteliselt digitaalsest haridussüsteemist, „raputame iseendale meedias hästi palju tuhka pähe, samas kui meie suured Lääne sõbrad pigem vaatavad meie poole väga selgelt positiivses võtmes ja toovad meid eduloona esile“¹¹⁴. Grupi-vestluses osalenud ekspertide arvates võib narratiiv osaliselt tuleneda Eesti ajakirjanduse üldisest negatiivsest ja kriitilisest toonist koroonaperioodi teemade kajastamisel¹¹⁵, aga ka nõukogudeaegsest pärandist konstrueerida üht selget vastast ja suunda¹¹⁶. Sealjuures ei välistanud nad väikeriigile omast n-ö Napoleoni kompleksi, sest ka Läti võiks enesekriitika maailmameistri tiitlile pretendeerida¹¹⁷.

Kaheksas narratiiv kannab pealkirja „Eestis pole poliitilist tahet infojulgeolekut rahuldavalt koordineerida“ ning kujutab Eesti infojulgeoleku keskkonda killustatuna¹¹⁸. Narratiivi alguseks võib pidada selleteemalist konstruktiivset ja edukat teaduskommunikatsiooni, mille käigus kajastati Kadri Paasi magistritöö „Eesti riikliku julgeoleku kommunikatsiooni võimalused vaenulike inforünnakute mõju leevendamiseks infosõjas“ tulemusi.¹¹⁹ Ka siin on tegemist mure ja konstruktiivse kriitikaga, ehkki narratiivi järgi kasutavad seda riigisiselt ära poliitikud, kes hägustavad infokeskkonda populistliku retoorikaga¹²⁰.

Tasub ehk märkida, et ka küberkaitseliitlase Paasi enda kriitika riiklike institutsioonide vastu on üsna terav ja võib mõneti olla samasuunalise mõjuga kui neil vaenlastel, kelle eest ta hoiatab.¹²¹

Poliitilist tuge Eesti psühholoogilise kaitse koordineerimiseks pole selles narratiivis kas üldse või on see ebapiisav. Pigem tuuakse esile poliitilise vastasseisu tõttu üksteisele vastutöötamine, näiteks on valitsuses olev

¹¹⁴ **Klaassen** 2021. Grupiintervjuus osalenud ekspert tähisega Alfa.

¹¹⁵ **Klaassen** 2021. Grupiintervjuus osalenud ekspert tähisega Bravo.

¹¹⁶ **Klaassen** 2021. Grupiintervjuus osalenud ekspert tähisega Echo.

¹¹⁷ **Klaassen** 2021. Grupiintervjuus osalenud ekspert tähisega Delta.

¹¹⁸ **Pau** 2021.

¹¹⁹ **Paas** 2021a.

¹²⁰ **Viin, R.** 2021. Ronald Viin: tulgem äärmuslikest ja kallutatud inforuumidest välja. – Eesti Päevaleht, 28. jaanuar. <https://epl.delfi.ee/artikkel/92404105/ronald-viin-tulgem-aarmuslikest-ja-kallutatud-inforuumidest-valja> (03.04.2021).

¹²¹ **Kunnus** 2021.

koalitsioonipartei kutsunud strateegilise kommunikatsiooni bürood teise riigi propagandaametiks¹²².

Kaheksanda narratiivi puhul tekkis fookusgrupi ekspertide vahel samuti arutelu selle üle, miks on narratiivi keskmes taas iseenda võimete vähendamine, sest ka infojulgeoleku vallas tuuakse Eesti edulugu esile. Rõhutati jälle Venemaa oportunismi ja pakuti, et tõenäoliselt löikab just tema sellest narratiivist peamise kasu, sest Eesti „nagunii ei suuda oma infojulgeolekut koordineerida; et keegi väljas, suur, kuri, osav, tehnoloogiliselt arenenum, teeb teiega seda, teist ja kolmandat, mis muidugi ei ole tõi.“¹²³ Osalejad nentisid, et nii seitsmes kui ka kaheksas narratiiv illustreerivad, kuidas Eestis ei osata kriitikaga adekvaatselt toime tulla: „Kui on midagi pahasti, siis on kohe väga pahasti, et me oleme läbi kukkunud või siis et me ei saa hakkama.“¹²⁴ Ohtlikuks muutub selline suhtumine ekspertide sõnul siis, kui sellega kaasneb allaandmine või käegalöömine.

See narratiiv tõi esile huvitava paradoksi: psühholoogilise kaitse vaatevinklist ohtlik narratiiv võib sisaldada konstruktiivset kriitikat, mis aitab julgeolekuvaldkonda ümber korraldada. Mõlema Eesti-keskse narratiivi puhul eeldasid eksperdid, et need on riigisisised narratiivid, mis pole või on väga vähesel määral välisriikidesse ja nende uudisajakirjandusse levinud. Selle narratiivi puhul võis täheldada valimis vastunarratiivide fragmente, mis konstrueerisid Eestit rahvusvahelisel arenil tunnustatud küberkaitse-eksperdina¹²⁵ ning tõi näiteid nii Eesti kui ka liitlaste ühisõppustest, mille käigus mängitakse läbi võimalikke küberrünnakute tingitud katastroofistsenaariumeid¹²⁶, ja ühisest heidutuskolitsioonist¹²⁷.

¹²² **Minnik, T.** 2021. Intervjuu Ratase valitsuse stratkomi juhiga: „Me oleme apoliitilised, demoniseerimise talumine käib meil palga sisse!“ – Delfi, 12. november. <https://forte.delfi.ee/artikkel/91669873/intervjuu-ratase-valitsuse-stratkomi-juhiga-me-oleme-apoliitilised-demoniseerimise-talumine-kaib-meil-palga-sisse> (03.04.2021).

¹²³ **Klaassen** 2021. Grupiintervjuus osalenud ekspert tähisega Delta.

¹²⁴ **Klaassen** 2021. Grupiintervjuus osalenud ekspert tähisega Foxtrot.

¹²⁵ Vt nt **Randlaid, S.** 2020. Küberjulgeolek, 5G ja Navalnoi: välisminister Reinsalu arutas USA kolleegiga rahvusvahelist olukorda. – Postimees, 21. detsember. <https://www.postimees.ee/7103144/kuberjulgeolek-5g-ja-navalnoi-urmas-reinsalu-arutas-usa-valisministriga-rahvusvahelist-olukorda> (03.04.2021).

¹²⁶ **Tähismaa, I.** 2021. Eesti e-eluviisi nähtamatud kaitsjad jõudsid kourikuikka. – Lõuna-eestlane, 28. jaanuar. <https://lounaeestlane.ee/eesti-e-eluviisi-nahtamatud-kaitsjad-joudsid-kourikuikka/> (03.04.2021).

¹²⁷ **Liimets, E.-M.** 2021. Eva-Maria Liimets: Eestil tuleb vapralt enda eest seista. – ERR, 16. veebruar. <https://www.err.ee/1608111031/eva-maria-liimets-eestil-tuleb-vapralt-enda-eest-seista> (03.04.2021).

9. Tänapäeva infokeskkond kui üleilmne julgeolekuht

Viimasesse teemaklastrisse koondasin narratiivid, mille puhul pole ainult ühte kesket rahvusvahelist tegutsejat võimalik esile tuua, ent mis kannavad Kopenhaageni koolkonna julgeolekustamise tunnuseid. Üheksanda narratiivi „Küberryuumis küpsevad radikaalid, et minna füüsilisse maailma kaost külvama“ esiletõusmiseks oli 2021. aasta esimestel kuudel pinnas soodne. Näiteks sai Kapitooliumi rahutuste korraldamisega seotud organisatsioon Proud Boys Kanada julgeolekuametilt terrorirühmituse staatuse¹²⁸, vähem kajastati Eestis sündinud ning 6-aastasena Rootsi kolinud noormehe radikaliseerumist rahvusvahelistes fašistide sotsiaalmeediagruppides Instagramis ja Discordis¹²⁹. Selle narratiivi tegelasi kujutatakse pahalastena, aga nende tegevust ei seostata riigiga, vaid hoopis indiviidi või kogukonnaga ning pahalaste tegevemisvaldkonnaks on sotsiaalmeedia.

Ehkki seda narratiivi esines valimis killustunult ning see sobib esmapilgul ka kümnenda narratiivi („Infokeskkond on spionaaži ja riigisüsteemide ründe lihtsaks ning kurjategijad raskesti tabatavaks teinud“) alamnarratiiviks, tõstsin selle eraldi esile, sest see näitlikustab e-ohtude kandumist küberryuumist füüsilisse keskkonda. Kineetilised küberoperatsioonid ehk küberrünnakud, mille tagajärjel saab otseselt või kaudselt põhjustada ka füüsilist kahju, vigastusi või surma¹³⁰, leidsid valimi moodustanud artiklite avaldamisperioodil kandepinda tõenäoliselt ka seetõttu, et 2020. aasta septembris suri Düsseldorfis haiglas patsient, kes tuli infosüsteemi rünnaku tõttu eluohtlikus seisus teise haiglasse viia (seda peetakse esimeseks küberrünnakuks, milles inimene kaotas elu)¹³¹.

¹²⁸ **Nuka, B.** 2021. Kanada pani USA paremäärmuslased ISISega samale pulgale. – Postimees, 5. veebruar. <https://leht.postimees.ee/7172595/kanada-pani-usa-paremaarmuslased-isisega-samale-pulgale> (03.04.2021).

¹²⁹ **Laine, M.** 2021. Jooksku Eestis! Rootsi kaitsepolitsei näeb noores Eesti neonatsis julgeolekuhtu ja pagendab ta kodumaale. – Eesti Ekspress, 3. veebruar. <https://ekspress.delfi.ee/artikkel/92413083/jooksku-eestis-rootsi-kaitsepolitsei-naeb-noores-eesti-neonatsis-julgeolekuhtu-ja-pagendab-ta-kodumaale> (03.04.2021).

¹³⁰ **Applegate, S. D.** 2013. The dawn of kinetic cyber. – 2013 5th international conference on cyber conflict (CYCON 2013), p. 2. <https://ieeexplore.ieee.org/document/6568376> (02.05.2021).

¹³¹ **Riives, A.** 2020. Küberkaitse spetsialist Hans Lõugas: internetis peab mõtlema nagu häkker. – Tartu Postimees, 3. november. <https://tartu.postimees.ee/7100809/kuberkaitse-spetsialist-hans-lougas-internetis-peab-motlema-nagu-hakker> (03.04.2021).

Nii üheksas kui ka kümnes narratiiv kannavad julgeolekustamise tunnuseid. Eksistentsiaalse ohuga võitlemise vahendiks on pakutud näiteks seaduste muutmist selliselt, et korrakaitse- ja julgeolekuorganitel oleks varasemast lihtsam ligipääs andmetele, mis aitaks küberruumi vahendusel sooritatavaid kuritegusid ennetada¹³². Võiks alustada kasvõi sellest, et seadused, mis kehtivad tavamaailmas, kehtivad ka veebis¹³³.

Kümnes narratiiv räägib samuti piiriülesest, jagatud ohuna tajutavast riskist: üksikute näidete najal on narratiivina kanda kinnitanud healooksu vajalike infosüsteemide väljalülitamine. Näiteks, kui Florida veejaama endine töötaja üritas vett küberrünnakuga mürgitada, küsiti kohe kommentaari sellise juhtumi tõenäosuse kohta Eestis¹³⁴. Lisaks eluks vajalike süsteemide halvamisele konstrueeritakse küberohuna ka küberkuritegevuse hüppelist kasvu viimase aasta jooksul, mis ohustab nii välisriike¹³⁵ kui ka Eestit¹³⁶.

*Küberrünnakuga saab välja lülitada elektrivõrgu, ja kui pole elektrit, ei tööta tanklad, ei toimi teenused ega pangaautomaadid. Valitseb üleüldine pimedus, pole voolu ega saa sooja. Nagu ulmefilmi stsenaarium, mis kergesti võib saada reaalsuseks.*¹³⁷

Narratiiviga süvendatakse arusaama, et küberrünnakud muutuvad „aina kavalamaks ja keerulisemaks ning küberkurjategijate sihtrühmad aina laiemaks. Kaitstud pole keegi“¹³⁸. Küberkurjategijaid konstrueeritakse intelligentsete pahalastena, laiemat avalikkust aga jüngritena, kelle teovõime sõltub sellest, mida pahalane soovib või lubab. Pahalasega kohtudes saab jüngrist

¹³² Aas, K.; Gross, O. 2021. Andmed on digitaalse maailma DNA. – Postimees, 11. märts. <https://leht.postimees.ee/7198609/krista-aas-oskar-gross-andmed-on-digitaalse-maailma-dna> (03.04.2021).

¹³³ Klaassen 2021. Gruppiintervjuus osalenud ekspert tähisega Alfa.

¹³⁴ Randlo, T. 2021. Floridas üritas häkker joogivett mürgitada. Kas selline asi võib juhtuda ka Eestis? – Postimees, 16. veebruar. <https://tehnika.postimees.ee/7181353/floridas-uritas-hakker-joogivett-murgitada-kas-selline-asi-voib-juhtuda-ka-eestis> (03.04.2021).

¹³⁵ Vt nt Truu, J. 2020. Küberkuritegevus on epideemia: 2020. aasta levinumad petuskeemid. – Delfi, 2. detsember. <https://arileht.delfi.ee/artikkel/91847018/kuberkuritegevus-on-epideemia-2020-aasta-levinumad-petuskeemid> (03.04.2021).

¹³⁶ Vt nt Postimees 2021c. RIA: veebruaris oli kaks juhtumit, mis sarnanesid ministeeriumide küberründega. – Postimees, 25. märts. <https://tehnika.postimees.ee/7209806/ria-veebuaris-tabas-eestit-kaks-tosisemat-kuberrunnakut> (03.04.2021).

¹³⁷ Paavo, V. 2021. Vambola Paavo: Elu õpetab valusalt. – Pärnu Postimees, 27. märts. <https://parnu.postimees.ee/7211186/vambola-paavo-elu-opetab-valusalt> (03.04.2021).

¹³⁸ Truu 2020.

ohver: heatahtlik, kaastunnet vääriv, aga juhtunud osaliselt süüdi osaline. Info-keskkonna ohtude eksistentsiaalsena kujutamise lahendusena pakutakse nii nagu üheksanda narratiivi puhul andmekaitset reguleerivate seaduste muutmist ning ka uurimistoiminguteks varasemast rohkemat või kergekäelisemat andmete loovutamist¹³⁹. Ka selle narratiivi puhul tuli ekspertintervjuudest välja, et ettevaatlikkus on kasulik: ohtu ja riski sallitakse Eestis pigem liiga palju ning teadetele haavatavuse kohta reageeritakse kiirustamata¹⁴⁰.

Üheteistkümnes narratiiv „NATO ei ole suutnud uue strateegilise keskkonnaga piisavalt kohaneda“ kordub grupivestluses osalenud ekspertide sõnul ja seda on esinenud aastaid, kuigi erineva rõhuasetusega. Narratiivi edasiarendust iseloomustab rõhuasetus kognitiivse sõjapidamise mõõtmele ning vajadusele välja töötada strateegiline plaan sõjaliste ohtude kõrval ka nn halli ala ohtudele (küberrünnakud, infooperatsioonid jm) vastamisel¹⁴¹, „olgu siis tegu küberrünnete, desinformatsiooni või terrorismiga“¹⁴². Ühiskonna vastupanuvõimet esitatakse vajaliku eeltingimusena ka konventsionaalsete konfliktide võitmiseks¹⁴³. Infoüleoleku saavutamine inforuumis on elulise tähtsusega, sest „kui laseme oma moraali laostada ning eneseusu ja -kindluse mutta trampida, ei aitaks meid ka brittide Abramsi tankid ega jänkide tuumarelvad“¹⁴⁴. Lahendusena on välja pakutud üleatlandiliste suhete tugevdamine, heidutuse jätkamine ning Euroopa Liidu julgeolekupoliitikas NATO poliitika dubleerimise vähendamine¹⁴⁵. Soovitav tulemus saavutatakse Euroopa Liidu ja NATO eduka koostöö kaudu hübriidjulgeoleku tagamisel¹⁴⁶, aga teel on takistusi, näiteks üksikute riikide vetoõigusest ja „obstruktsiooni nõiaringist möödapääsemine“¹⁴⁷.

¹³⁹ Aas, Gross 2021.

¹⁴⁰ Klaassen 2021. Grupiintervjuus osalenud ekspert tähisega Charlie.

¹⁴¹ Marmei 2020; Paas 2021.

¹⁴² Kull, C. 2021. Clyde Kull, Eric Lamouroux: sada aastat diplomaatilisest koostööd Prantsusmaaga. – Postimees, 26. jaanuar. <https://leht.postimees.ee/7164441/clyde-kull-eric-lamouroux-sada-aastat-diplomaatilisest-koostood-prantsusmaaga> (03.04.2021).

¹⁴³ Liimets 2021.

¹⁴⁴ Paas 2021.

¹⁴⁵ Marmei 2020; vt ka Ots, M. 2020. Raport: NATO peaks oma fookust laiendama. – ERR, 2. detsember. <https://www.err.ee/1193569/raport-nato-peaks-oma-fookust-laiendama> (03.04.2021). [Ots 2020]

¹⁴⁶ Kaldoja, E. 2021b. Kindral Lanata: koroonakriis on kõiki ohte vaid hullemaks teinud. – Postimees, 12. märts. <https://leht.postimees.ee/7199509/kindral-lanata-koroonakriis-on-koiki-ohete-vaid-hullemaks-teinud> (03.04.2021).

¹⁴⁷ Ots 2020.

Julgeolekustamine selle narratiivi juures on vastuoluline. On küsitav, kuidas saab NATO korraga olla infokeskkonnas Venemaa eneseteadvust hävitav eksistentsialane oht, füüsiline oht piirialadel ning samal ajal ka strateegilises julgeolekukeskkonnas nõrgas positsioonis¹⁴⁸. Seda vastuolu võib selgitada julgeolekustamise ehk interneti infosõjategevuse lahingutandrina esitlemise juurde pakutud lahendus. Vihjatakse interneti muutmisele, mis võib olla osa avalikkuse psühholoogilisest ettevalmistamisest ning näide näiliselt välispoliitilisest sõnumist, mida levitatakse riigisiseseks tarbimiseks, et tulevikus internetikasutuse või väljendusvabaduse piiramist põhjendada. Kohati on narratiivi kasutamisel märgata julgeolekustamist ka Venemaa poolt. Näiteks on Venemaa kaitseministri nõuniku Andrei Ilinski sõnul „lääneriigid USA-ga eesotsas alustanud Venemaa vastu uut tüüpi mentaalset sõda, mille eesmärk on venemaalaste eneseteadvuse hävitamine ja mille tagajärjed ei ilmne kohe“¹⁴⁹.

Delta arvas, et üheteistkümnes narratiiv on vähemalt kümme aastat vana ning põhineb varem tuttavalt paradoksaalse olemusega narratiivil, mis korraga diskrediteerib NATOt, nimetades teda võimetuks või konstrueerides koalitsiooni nn ajusurma ohvrina (Emmanuel Macroni 2019. aasta tsitaat *The Economist*ile¹⁵⁰), aga samas kujutab NATOt ka Venemaa (kangelase) kiusaja või agitaatorina. Tegelikult näitab Delta sõnul kasvõi see, et Eestis „loobitakse alla langevarjureid otse Ameerikast“, et koostöö on viljakas ja heidutus töötab. Nii on Delta arvates heidutusena toimunud ka Ameerika presidendi valimiste ajal Peterburi kuulsa Savuškina 55 aadressil asuva trollikontori väljalülitamine. On üldisemalt mõistetud, et mõttemaailmas sõdimine on oluline. Narratiiv pakub ka lahenduse: NATO ja Eesti ühine strateegiline eesmärk peaks olema kujundada inforuumi Metsikust Läänest kontrollitud ja reguleeritud valdkond, et pahalasena konstrueeritud tegutsejate (nt Hiina ja Venemaa) infomõjutegevusele vastu seista.

¹⁴⁸ **Klaassen** 2021. Gruppiintervjuus osalenud ekspert tähisega Delta.

¹⁴⁹ **Laugen, L.** 2021c. Venemaa kaitseministri nõunik: Lääs on alustanud Venemaa vastu mentaalset sõda venemaalaste eneseteadvuse hävitamiseks. – Delfi, 25. märts. <https://www.delfi.ee/artikkel/92943939/venemaa-kaitseministri-nounik-laas-on-alustanud-venemaa-vastu-mentaalset-soda-venemaalaste-eneseteadvuse-havitamiseks> (03.04.2021).

¹⁵⁰ Vt **Emmanuel Macron in his own words** 2019. – *The Economist*, November 7. <https://www.economist.com/europe/2019/11/07/emmanuel-macron-in-his-own-words-english> (08.10.2021).

10. Diskussioon

Analüüsis joonistus välja 11 narratiivi, mis jaotusid nelja teemaklastrisse. Venemaa hübriidohtude teemaklastriks oli omane see, et Kremlit konstrueeriti strateegilise ja mõjukana, samas kui ekspertintervjuudes toodi infomõjutustegevuse taktikana esile pigem oportunisti. Venemaad kujutati kohati kangelasena, kohati ohvrina, mille eesmärk võib olla nii Lääne paranoiasena konstrueerimine kui ka uinutamine.

Huvitav oli analüüsida ka Hiinaga seotud teemaklastrit, sest nagu ekspertid grupiintervjuus nentisid, on varem e-ohutude puhul muret tekitavaks peetud pigem geograafiliselt lähedal asuvaid rahvusvahelisi tegutsejaid ja võimaliku konventsionaalse konflikti hübriidohtu. Infomõjutustegevuse ja teadmusvaldkonna vaatepunktist on Hiina kodumaise meedia huviorbiidis olnud võrdlemisi vähe aega. Peamiselt ohtliku pahalasena konstrueeritud Hiinale vastukaaluks joonistus välja Lääs kui nõrgem ja vähem teovõimeline vastand. Klastris oli märgata ka seda, et autoritaarset režiimi kujutati demokraatiast võimekamana.

On tähelepanuväärne, et ehkki mitmed narratiivid on varasemate vaenulike narratiivide edasiarendused, võivad Eesti-kriitilised narratiivid tuleneda ka ekspertide murest e-riigi arengu pidurdumise pärast. Sellise narratiivi mõjukus sõltub oskusest kriitikat vastu võtta: kui kriitikale reageeritakse arendustegevusega, on see kasulik, kui kriitika mõjub heidutavalt ning viib käegalöömiseni, siis enam mitte. Samamoodi ei näinud grupiintervjuus osalenud ekspertid e-ohutude eksistentsiaalsena kujutamist tingimata murekohana, sest seegi manitseb ettevaatlikkusele.

Viimase teemaklastri referentobjektidena kujutati nii indiviidi, rahvust kui ka riiki ning tulemused tõstatavad küsimuse, kuidas kõneleda tehnoloogivõimest avalikus ruumis valdkonda eksistentsiaalse ohuna kujutamata ning valdkonnakauged inimesi heidutamata.

E-tiiger või eneskriitika maailmameister?

Piirid (riigi) brändiloo, (avaliku) diplomaatia, pehme jõu ja ajakirjanduses levitatud narratiivide vahel on hägused¹⁵¹. E-Eesti enesekirjeldus on ka pehme jõu tööriistaks ja osa avalikust diplomaatiast. Selgus, et Eesti

¹⁵¹ Bolin, G.; Jordan, P.; Ståhlberg, P. 2016. From Nation Branding to Information Warfare: Management of Information in the Ukraine-Russia Conflict. – Media and the Ukraine Crisis: Hybrid Media Practices and Narratives of Conflict. New York: Peter Lang, p. 14.

digiriigi brändiloomega kaasnenud küberoptimistlik diskursus, mis langes ajaliselt kokku Eurovisiooni võõrustamisega 2002. aastal¹⁵², on muutunud aja möödudes sügavaks enesekriitikaks. Kriitika läbikukkunud Eesti e-riigi, näiteks e-hääletuse suhtes, oli ekspertidele varem tuttav vaenulik narratiiv, mille edasiarendus (seitsmes narratiiv) on taas riigisiselt levima hakanud. Tõenäoliselt arenes narratiiv IKT-valdkonna spetsialistide konstruktiivse kriitika põhjal ning levib enamjaolt oma riigis (kui üldse välismaises uudisajakirjanduses esineb, siis väga vähe).

Eesti on suisa enesekriitika maailmameister, nentisid fookusgrupi eksperdid. Kriitikat tuleb osata adekvaatselt vastu võtta ning sellele reageerida. Kui foucault'likust perspektiivist võib ajakirjandust mõtestada avalikus ruumis standardse tõe tootjana¹⁵³, siis saab ekspertide murest ka aru. Kui meedias piisavalt korrutada, et e-tiiger on tukkuma jäänud ning digiriik pole enam Eesti peamine müügiartikkel laiemas maailmas, siis võivad seda uskuma jääda ka meie liitlased. Meie kuvand avatud, kiiresti arenenud, uuendusmeelsele ja tehnoloogiavõime arendamisele keskendunud väikeriigist on Eesti pehme jõud. E-riigi lahenduste puhul toovad teised riigid ja rahvusvahelised ühendused meid eeskujuks ning soovivad koostöös Eestiga samas suunas areneda. Miks näevad välispartnerid meie e-tiigrit oluliselt positiivsemas valguses kui me ise?

Võimalikke põhjendusi läbikukkunud digiriigi narratiivsele konstrueerimisele on kaks. Eksperdid märkisid, et küsimus võib olla ka eestikeelse uudisajakirjanduse üldises tonaalsuses koroonakriisi kajastamisel: kui teistes riikides suunati kriitika teravik enamasti vaktsiinitootjate või rahvusvaheliste ühenduste poole, siis Eesti uudismeedias on nende hinnangul tähelepanu olnud valitsusasutuste töö ja otsuste kritiseerimisel. Teise võimaliku põhjuseks näen Eesti brändiloomes riigisisese kommunikatsiooni läbikukkumist. Kahtlemata on uuendusmeelse digiriigi kuvand rahvusvahelisel areenil endiselt Eesti jaoks oluline pehme jõu alustala ning näiteks pandeemia kontekstis mainiti fookusgrupis osalenud ekspertide sõnul ka meie paljuski digitaliseeritud haridussüsteemi positiivse näitena.

Avaliku kriitika loodud on ka narratiiv Eesti infojulgeoleku vähesest koordineeritusest, mis rahvusvahelisel areenil kuidagi Eesti mainele kasuks ei tule, eriti kui vaenulikke narratiive levitav Venemaa ehitab oma strateegia paljuski üles oportunistlikele. Julgeolekukommunikatsiooni kujundajad

¹⁵² Jansen 2008, p. 128.

¹⁵³ Dent 2008, p. 213.

võiksid tõstatada küsimuse, kuidas avalikus ruumis (info)julgeolekut kritiseerida ilma vaenulike mõjutajate toodetud narratiive edasi levitamata. Psühholoogilisest kaitsest ehk infomõjutustegevusest või kodanikuühiskonna õõnestamise katsetest teavitamine peab olema tasakaalus narratiividega, kus räägitakse probleemide lahendamisest. Kas lahenduseks võiks olla mingite institutsioonide avalikus diskussioonis vastunarratiivide levitamine või apoliitiliste ekspertide lahenduste pakkumine kriitilise diskursuse osana, jäägu valdkonnaekspertide otsustada. Oluline on see, et jõutaks lahenduseni, mis hõlmab kõiki riigikaitsega tegelevaid institutsioone – poliitikud vahetuvad ja retoorika muutub, samas kui poliitikakujundamise alused ja strateegilised tegevuskavad on püsivamad.

Tehnoloogilise jõu roll uue maailmakorra visandamisel

Esimese kolme narratiivi keskmes on tegutsejana Venemaa Föderatsioon, kelle infomõjutustegevuse ning ühiskonna lõhestamise võimet konstrueeritakse hirmsama ja võimsamana, kui see tegelikult on. Ehkki kohati omistatakse Kremli seotust infomõjutustegevusega liiga kergekäeliselt, ei tohi ka valvsust kaotada: on selge, et geograafiliselt Venemaa jaoks soodsates piirkondades asuvate riikide jaoks on infovastasseis konventsionaalse sõja ohu tõttu destabiliseerivam. Tõsiste tagajärgedega küberrünnaku korral NATO liitlase vastu käivituks ka 5. artikkel, aga sotsiaalmeedias koordineeritud infooperatsioonid võimaldavad tegutsejatel enda seotust rünnakutega varjata. Sellisele mikrotasandi mõjustamisele pole Eestis nii kiiret lahendust kui näiteks küberrünnaku puhul, millega CERT-EE kohe tegelema hakkaks. Ühiskonna vastupanuvõime suurendamine eeldaks individipõhist pädevuste arendamist.

Ehkki Hiina asub meist geograafiliselt kaugel, on ka see oht tunnetuslikult lähemale tulnud. Läänes pole Hiina hegemooniasoov ja väärtusruumi laiendamise ambitsioon midagi uut, aga Eesti ajakirjandus ja julgeolekuteenistused on hakanud teemat alles viimastel aastatel käsitlema. Võimalik, et seda võib tõlgendada ka digiriigi eduna: ehk on Hiina rahvaarvu kõrval imepisi Eesti suurvõimule huvipakkuv just tehnoloogiavõime ja uuendusmeelse suhtumise tõttu? Selle suhtes on Hiina ja Eesti brändiloomesarnane: mõlemad soovivad näidata end tehnoloogiliselt võimeka digiriigina.

Koostöös autoritaarse ja tehniliselt võimeka Hiinaga tuleb nii Eestil kui ka NATO-l korrigeerida parimate lahenduste ja tegutsemisviiside ülevõtmise poole, aga samas ei tohi end pimestada lasta. Tuleb silmas pidada näiteks

Hiina ettevõtete kohustust riigivõimuga koostööd teha. Ehkki julgeolekuasutustel on ka läänemaailmas võimalik tehnoloogiaettevõtelt andmeid välja nõuda, on neil samuti võimalus riigi otsus kohtus vaidlustada ning enda eest võidelda, mis muudab grupiintervjuus osalenud ekspertide hinnangul oluliselt olukorda.

Niisiis, tehnoloogiavõimel on üha suurem roll tulevase maailmakorra visandamisel. Tehnoloogiavõime arendamine erinevalt sõjalise võime arendamisest ei sõltu rahvaarvust ega riigieelarvest, vaid seda saab edendada ka näiteks, luues välismaistele tehnoloogiaettevõtetele soodsaid tingimusi.

Küberjulgeolekustamisest võimestamiseni

Küberohtude julgeolekustamine on korraga kasulik ja kahjulik. Kasulik, sest see paneb ekspertide sõnul indiviide või ettevõtteid probleemi teadvustama ja seega ettevaatlikumalt käituma. Kahjulik aga seetõttu, et vastandub täielikult UNESCO kontseptsioonile, mille järgi peaks meedia-, info- ja digipädevuste arendamine olema võimestav. Kopenhaageni koolkonna eeskujul on märkinud ka näiteks Madisson ja Ventsel¹⁵⁴: kui e-ohete tajutakse tava-inimese jaoks liiga keerulisena ning ohtudest hoidumiseks vajalikke teadmisi IKT-valdkonna spetsialistide pärusmaana, tekib siingi käegalöömise oht. Digivahendite kasutamine igapäevaelus loob seega riski, mida tavakodanik ei oska ega saa maandada. See omakorda tekitab küsimuse: kuidas inimesi virtuaalmaailmas teadlikumalt käituma panna ilma neid ohete eksistentiaalseks paisutamata? Ühe hea võimestava kampaania näitena võib siinkohal esile tuua RIA „Ole IT-vaatlik“, mis esitab küberohte käsikäes lahendustega, kuidas riske organisatsioonis maandada.

On problemaatiline, et küberkurjategijaid konstrueeritakse intelligentsete pahalastena, laiemat avalikkust aga jüngritena, kelle teovõime sõltub pahalase soovidest või tujudest. Kui pahalane indiviidi sihikule võtab, saab isikust jüngrimassist esile tõstetud ohver, kes väärib küll kaastunnet, aga keda konstrueeritakse samas ka osalise süüdlasena (nt raamatupidajad, kes langevad õngitsuskirjade ohvriks). See tõstatab huvitava küsimuse teovõime kohta: kas infojulgeoleku tagamine on indiviidi õlgadel ning sõltub isiklikust huvist või vajadusest digipädevusi arendada või on see riigi vastutus ning vajab regulatiivset tuge või peaks üleilmsed tehnoloogiaettevõtted varasemast rohkem oma platvormide kaudu hoopis infomõjutustegevust kontrollima? Ka grupiintervjuus osalenud ekspertide mõttekäikudes võis kohati märgata

¹⁵⁴ Madisson, Ventsel 2018, lk 182.

küberjulgeolekustamise tunnuseid, sest lahendusena tänapäeva infokeskkonna ja platvormipoliitika eksistentsiaalse ohuna kujutamisele pakuti luua rohkem õigusakte. Sarnast trendi on märgata ka rahvusvahelisel tasandil.

Jagatud ohtudes on ka võimalusi e-Eesti brändi tugevdada. Oleme end rahvusvahelisel areenil näidanud juba kui esimese digiriigi ambitsioonide ja välja töötatud e-teenustega maa. Seega oleme läbinud õppetunde, mida e-teenuseid alles arendav teiste riikide avalik sektor ei pruugi ette näha. Avaliku diplomaatia osaks võiks taas saada narratiiv Eestist kui edukast, arukast ja hästi kaitstud digiriigist.

Tänapäeva infokeskkonna ohte on vaja teadvustada, kuid tuleb leida tasakaal liigse hirmutamise ja tegevusetuse vahel, mis on tingitud ohu vähesest tajumisest. Narratiiv sellest, kuidas seisame e-ohude näol silmitsi vääramatu jõuga, nõrgestab Eesti ja NATO heidutust ja ka kodanike tahet kanda avara riigikaitse käsituses ette nähtud ennetavat rolli infojulgeoleku tagamises. Vajadus lähenemist muuta ning küberkuritegevuse kõrval ka infokorruptuse ennetamist või valenarratiivide leviku vastu võitlemist julgeoleku tagamise osana mõtestada ei tähenda, et senine lähenemine on olnud tingimata vale. Rahvusvaheline kogukond on pärast infooperatsioonide abil valimistesse sekkumist ning ka koroonaviiruse levikuga käsikäes käinud nn infodeemiat neist ohtudest varasemast teadlikum. Oleme infojulgeoleku mõtestamisel uues arengujärgus ning seetõttu on vaja tõsta ka strateegilist vastupanuvõimet.

Kirjandus

- Aas, K.; Gross, O.** 2021. Andmed on digitaalse maailma DNA. – Postimees, 11. märts. <https://leht.postimees.ee/7198609/krista-aas-oskar-gross-andmed-on-digitaalse-maailma-dna> (03.04.2021).
- Antoniades, A.; Miskimmon, A.; O'Loughlin, B.** 2010. Great power politics and strategic narratives. University of Sussex.
- Applegate, S. D.** 2013. The dawn of kinetic cyber. – 2013 5th international conference on cyber conflict (CYCON 2013), pp. 1–15. <https://ieeexplore.ieee.org/document/6568376> (02.05.2021).
- Bolin, G.; Jordan, P.; Ståhlberg, P.** 2016. From Nation Branding to Information Warfare: Management of Information in the Ukraine-Russia Conflict. – Media and the Ukraine Crisis: Hybrid Media Practices and Narratives of Conflict. New York: Peter Lang, pp. 3–18.
- Buozis, M.; Creech, B.** 2018. Reading news as narrative: A genre approach to journalism studies. – Journalism Studies, Vol. 19 (10), pp. 1430–1446.
- Coulter, C. A.; Smith, M. L.** 2009. The construction zone: Literary elements in narrative research. – Educational Researcher, Vol. 38 (8), pp. 577–590.

- Dent, C.** 2008. 'Journalists are the confessors of the public', says one Foucauldian. – *Journalism*, Vol. 9 (2), pp. 200–219.
- Eco, U.** 2005. *Lector in fabula*. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus.
- The Economist.** 2019. Emmanuel Macron in his own words. – *The Economist*, November 7.
<https://www.economist.com/europe/2019/11/07/emmanuel-macron-in-his-own-words-english> (08.10.2021).
- Eesti julgeolekupoliitika alused** 2017. Riigi Teataja.
<https://www.riigiteataja.ee/akt/306062017002> (18.03.21).
- Foucault, M.** 2011. Teadmine, võim, subjekt: valik räägitust ja kirjutatust. Tallinn: Varrak.
- Galeotti, M.** 2018. I'm Sorry for Creating the 'Gerasimov Doctrine'. – *Foreign Policy*, March 5.
<https://foreignpolicy.com/2018/03/05/im-sorry-for-creating-the-gerasimov-doctrine/> (01.10.2021).
- Galeotti, M.** 2018. The mythical 'Gerasimov Doctrine' and the language of threat. – *Critical Studies on Security*, pp. 1–5.
- Guzun, V.** 2021. Sõda Nistru jõel Moldova Vabariigi vastu – Venemaa Föderatsiooni esimene hübriidsõda. – *Postimees*, 4. märts.
<https://leht.postimees.ee/7193177/soda-nistru-joel-moldova-vabariigi-vastu-venemaa-foderatsiooni-esimene-hubriidsoda> (03.04.2021).
- Hansen, L; Nissenbaum, H.** 2009. Digital Disaster, Cyber Security, and the Copenhagen School. – *International Studies Quarterly*, Vol. 53 (4).
- Heikla, A.** 2020. Alar Heikla: Huawei vajab aega, et tõestada oma süütust. – *Eesti Päevaleht*, 21. detsember.
<https://epl.delfi.ee/number/91994375/artikkel/92044781/alar-heikla-huawei-vajab-aega-et-toestada-oma-suutust> (03.04.2021).
- Herzog, S.** 2011. Revisiting the Estonian cyber attacks: Digital threats and multi-national responses. – *Journal of Strategic Security*, Vol. 4 (2), pp. 49–60.
- Höbepappel, U.** 2021. Hiinat kannustavad partei ülemvõimule allutatud ideaalid. – *Eesti Ekspress*, 17. märts.
<https://ekspress.delfi.ee/artikkel/92846033/hiinat-kannustavad-partei-ulemvoimule-allutatud-ideaalid> (03.04.2021).
- Infodemic** 2021. – World Health Organization. <https://www.who.int/health-topics/infodemic> (08.10.2021).
- Jansen, S. C.** 2008. Designer Nations: Neo-liberal Nation Branding – Brand Estonia. – *Social Identities*, Vol. 14 (1), pp. 121–142.
- Joakit, E.** 2021. PÄEVAKOMMENTAAR. Ekvard Joakit: Kallas, Helme ja Kõlvart – kättest kinni ja üheskoos vaksineerima! – *Eesti Päevaleht*, 15. veebruar.
<https://epl.delfi.ee/artikkel/92567023/paevakommentaar-ekvard-joakit-kallas-helme-ja-kolvart-katest-kinni-ja-uheskoos-vaksineerima> (03.04.2021).
- Kaldoja, E.** 2021a. ELi sanktsioonid vihastasid Hiinat. – *Postimees*, 24. märts.
<https://leht.postimees.ee/7208581/eli-sanktsioonid-vihastasid-hiinat> (03.04.2021).

- Kaldoja, E.** 2021b. Kindral Lanata: koroonakriis on kõiki ohte vaid hullemaks teinud. – Postimees, 12. märts.
<https://leht.postimees.ee/7199509/kindral-lanata-koroonakriis-on-koiki-ohtevaid-hullemaks-teinud> (03.04.2021).
- Kannik, I.** 2021. Indrek Kannik: traditsioonilised ohud ei ole maailmast kuhugi kadunud. – ERR, 23. märts.
<https://www.err.ee/1608152170/indrek-kannik-traditsioonilised-ohud-ei-ole-maailmast-kuhugi-kadunud> (03.04.2021).
- Klaassen, M.** 2021. Eesti ja NATO küberkaitse võimekuse narratiivne konstrueerimine Eesti ajakirjandusväljaannetes. Magistritöö. Tartu ülikool.
- Koort, E.** 2021. Erkki Koort: vabariigi aastapäeva paraad ei jäänud ära. – Postimees, 25. veebruar.
<https://leht.postimees.ee/7187757/erkki-koort-vabariigi-aastapaeva-paraad-ei-jaanud-ara> (03.04.2021).
- Kull, C.** 2021. Clyde Kull, Eric Lamouroux: sada aastat diplomaatilisest koostööst Prantsusmaaga. – Postimees, 26. jaanuar.
<https://leht.postimees.ee/7164441/clyde-kull-eric-lamouroux-sada-aastat-diplomaatilisest-koostood-prantsusmaaga> (03.04.2021).
- Kull, K.; Lindström, K.; Lotman, M.; Magnus, R.; Maimets, K.; Maran, T.; Moss, R. T.; Pärli, Ü.; Pärn, K.; Randviir, A.; Remm, T.; Salupere, S.; Sarapik, V.; Sütiste, E.; Torop, P.; Ventsel, A.; Verenitš, V.; Väli, K.** 2018. Semiootika. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus.
- Kunnus, M.** 2021. Infosõda käib koroonast Kremliini. – Postimees, 15. märts.
<https://leht.postimees.ee/7201398/mihkel-kunnus-infosoda-kaib-koroonast-kremliini> (03.04.2021).
- Laclau, E.** 2005. On Populist Reason. Verso: New York.
- Laine, M.** 2021. Jooksku Eestis! Rootsi kaitsepolitsei näeb noores Eesti neonatsis julgeolekuohtu ja pagendab ta kodumaale. – Eesti Ekspress, 3. veebruar.
<https://ekspress.delfi.ee/artikkel/92413083/jooksku-eestis-rootsi-kaitsepolitsei-naeb-noores-eesti-neonatsis-julgeolekuohtu-ja-pagendab-ta-kodumaale> (03.04.2021).
- Laine, M.** 2021. KUULA SAADET. Kuidas FBI poolt tagaotsitav oligarh Eesti ja Läti riigimehed enda pilli järgi tantsima pani. – Eesti Päevaleht, 4. märts.
<https://epl.delfi.ee/artikkel/92740963/kuula-saadet-kuidas-fbi-poolt-tagaotsitav-oligarh-eesti-ja-lati-riigimehed-enda-pilli-jargi-tantsima-pani> (03.04.2021).
- Laugen, L.** 2021a. EL-i välispoliitikajuht Borrell ei lubanud Moskvast uusi sanktsioone, küll aga kiitis Venemaa koroonavaktsiini. – Delfi, 5. veebruar.
<https://www.delfi.ee/artikkel/92479357/el-i-valispoliitikajuht-borrell-ei-lubanud-moskvas-uusi-sanktsioone-kull-aga-kiitis-vene-koroonavaktsiini> (03.04.2021).
- Laugen, L.** 2021b. WSJ: USA luure usub, et Venemaa levitab Pfizeri vaktsiini kohta kahtlusi, et upitada oma Sputnikut. – Delfi, 8. märts.
<https://www.delfi.ee/artikkel/92774685/wsj-usa-luure-usub-et-venemaa-levitab-pfizeri-vaktsiini-kohta-kahtlusi-et-upitada-oma-sputnikut> (03.04.2021).

- Laugen, L.** 2021c. Venemaa kaitseministri nõunik: Lääs on alustanud Venemaa vastu mentaalset sõda venemaalaste eneseteadvuse hävitamiseks. – Delfi, 25. märts.
<https://www.delfi.ee/artikkel/92943939/venemaa-kaitseministri-nounik-laas-on-alustanud-venemaa-vastu-mentaalset-soda-venemaalaste-eneseteadvuse-havitamiseks> (03.04.2021).
- Lepik, P.** 2008. Universals in the Context of Juri Lotman's Semiotics. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus.
- Levin, A.** 2021. Vaktsineerimine Ukraina moodi. – Õhtuleht, 10. veebruar.
<https://www.ohhtuleht.ee/1024985/adik-levin-covid-19-vaktsineerimine-ukraina-moodi> (03.04.2021).
- Liimets, E-M.** 2021. Eva-Maria Liimets: Eestil tuleb vapralt enda eest seista. – ERR, 16. veebruar.
<https://www.err.ee/1608111031/eva-maria-liimets-eestil-tuleb-vapralt-enda-eest-seista> (03.04.2021).
- Madisson, M.** 2016. Snowdeni skandaali kujutamine eesti meedias: hirmu ja ohtude konstrueerimine. – Acta Semiotica Estica, XIII, lk 10–36.
- Madisson, M.; Ventsel, A.** 2018. Fobofobia: küberohtude ja infosõja diskursused Zapad 2017 õppuste meediakajastuse kontekstis. – Sõjateadlane, nr 8, lk 181–199.
- Madisson, M-L.; Ventsel, A.** 2021. Strategic Conspiracy Narratives: A Semiotic Approach. Routledge: London.
- Marmei, E.** 2020. Vaba maailm tõmbetuultes. – Postimees, 14. november.
<https://leht.postimees.ee/7109163/erik-marmei-vaba-maailm-tombetuultes> (03.04.2021).
- McDermott, R. N.** 2017. Russia's Electronic Warfare Capabilities to 2025: Challenging NATO in the Electromagnetic Spectrum. – Rahvusvahelise kaitseuringute keskuse raport.
http://icds.ee/wp-content/uploads/2018/ICDS_Report_Russias_Electronic_Warfare_to_2025.pdf (03.04.2021).
- McKew, M.** 2017. The Gerasimov Doctrine. It's Russia's new chaos theory of political warfare. And it's probably being used on you. – Politico, September 5.
<https://www.politico.com/magazine/story/2017/09/05/gerasimov-doctrine-russia-foreign-policy-215538/>.
- Minnik, T.** 2021. Intervjuu Ratase valitsuse stratkomi juhiga: „Me oleme apoliitilised, demoniseerimise talumine käib meil palga sisse!“ – Delfi, 12. november.
<https://forte.delfi.ee/artikkel/91669873/intervjuu-ratase-valitsuse-stratkomi-juhiga-me-oleme-apoliitilised-demoniseerimise-talumine-kaib-meil-palga-sisse> (03.04.2021).
- Miskimmon, A.; O'Loughlin, B.; Roselle, L.** 2012. Forging the World: Strategic Narratives and International Relations. Londoni, Eloni ja Duke'i ülikool.
- Murphy, D.** 2008. Fighting Back: New Media and Military Operations. United States Army War College Center for Strategic Leadership.
- Nissen, T. E.** 2015. Sotsiaalmeedia kasutamine relvasüsteemina. Tänapäeva konfliktide omadused. Tallinn: Riigikaitse Raamatukogu.

- Nuka, B.** 2021. Kanada pani USA paremäärmuslased ISISega samale pulgale. – Postimees, 5. veebruar.
<https://leht.postimees.ee/7172595/kanada-pani-usa-paremaarmuslased-isisega-samale-pulgale> (03.04.2021).
- Ots, M.** 2020. Raport: NATO peaks oma fookust laiendama. – ERR, 2. detsember.
<https://www.err.ee/1193569/raport-nato-peak-oma-fookust-laiendama> (03.04.2021).
- Paas, K.** 2021a. Eesti riikliku julgeoleku kommunikatsiooni võimalused vaenulike inforünnakute mõju leevendamiseks infosõjas. Magistritöö. Sisekaitseakadeemia.
- Paas, K.** 2021b. Vaenlasele kasulikuks idioodiks võib saada igatüks meist. – Postimees, 15. märts.
<https://leht.postimees.ee/7201407/kadri-paas-vaenlasele-kasulikuks-idioodiks-voib-osutada-igauks-meist> (03.04.2021).
- Paavo, V.** 2021. Vambola Paavo: Elu õpetab valusalt. – Pärnu Postimees, 27. märts.
<https://parnu.postimees.ee/7211186/vambola-paavo-elu-opetab-valusalt> (03.04.2021).
- Pau, A.** 2021. Ilves ja Kaljurand: Eesti seis COVIDile mõeldud IT-lahendustega on katastrofaalne. – Delfi, 25. veebruar.
<https://forte.delfi.ee/artikkel/92674991/ilves-ja-kaljurand-eesti-seis-covidiga-seotud-digilahendustega-on-katastrofaalne> (03.04.2021).
- Postimees** 2020a. EL nõuab Hiinalt Hongkongi parlamenti puudutavate reeglite tühistamist. – Postimees, 12. november.
<https://maailm.postimees.ee/7108378/el-nouab-hiinalt-hongkongi-parlamenti-puudutavate-reeglite-tuhistamist> (03.04.2021).
- Postimees** 2021a. USA taunis Venemaa desinformatsioonikampaaniat vaktsiinide osas. – Postimees, 9. märts.
<https://maailm.postimees.ee/7196799/usa-taunis-venemaa-desinformatsiooni-kampaaniat-vaktsiinide-osas> (03.04.2021).
- Postimees** 2021b. Juhtkiri: WHO rasked ülesanded. – Postimees, 30. jaanuar.
<https://arvamus.postimees.ee/7168014/juhtkiri-who-rasked-ulesanded> (03.04.2021).
- Postimees** 2021c. RIA: veebruaris oli kaks juhtumit, mis sarnanesid ministeeriumide küberründega. – Postimees, 25. märts.
<https://tehnika.postimees.ee/7209806/ria-vebruaris-tabas-estit-kaks-tosisemat-kuberrunnakut> (03.04.2021).
- Randlaid, S.** 2020. Küberjulgeolek, 5G ja Navalnõi: välisminister Reinsalu arutas USA kolleegiga rahvusvahelist olukorda. – Postimees, 21. detsember.
<https://www.postimees.ee/7103144/kuberjulgeolek-5g-ja-navalnoi-urmas-reinsalu-arutas-usa-valisministriga-rahvusvahelist-olukorda> (03.04.2021).
- Rando, T.** 2021. Floridas üritas häkker joogivett mürgitada. Kas selline asi võib juhtuda ka Eestis? – Postimees, 16. veebruar.
<https://tehnika.postimees.ee/7181353/floridas-uritas-hakker-joogivett-murgitada-kas-selline-asi-voib-juhtuda-ka-estis> (03.04.2021).

- Reisigl, M.** 2008. Analyzing political rhetoric. – Koller, V.; Wodak, R. (eds.). *Handbook of Communication in the Public Sphere*. Berlin: De Gruyter Mouton.
- Riives, A.** 2020. Küberkaitsespetsialist Hans Lõugas: internetis peab mõtlema nagu häkker. – *Tartu Postimees*, 3. november.
<https://tartu.postimees.ee/7100809/kuberkaitsespetsialist-hans-lougas-internetis-peab-motlema-nagu-hakker> (03.04.2021).
- Ruutsoo, R.** 2021. Rein Ruutsoo: Mihhail Kõlvart kasutab koroonasegadust ära, et vene keel teiseks riigi keeleks teha. – *Eesti Päevaleht*, 14. jaanuar.
<https://epl.delfi.ee/artikkel/92261915/rein-ruutsoo-kolvart-kasutab-koroonasegadust-ara-et-vene-keel-teiseks-riigikeeleks-teha> (03.04.2021).
- Salu, M.** 2020. EKSKLUSIIVINTERVJU. Valge Maja endine hall kardinal Steve Bannon: Trump võidab, Bideni toetajad hakkavad märatsema. – *Eesti Ekspress*, 4. november.
<https://ekspress.delfi.ee/artikkel/91558627/eksklusiivintervjuu-valge-maja-endine-hall-kardinal-steve-bannon-trump-voidab-bideni-toetajad-hakkavad-maratsema> (03.04.2021).
- Samorodni, O.** 2021. VENE MEEDIA PÄEVIK. Miks on Maardus ja Lasnamäel nii kõrged nakatumisnäitajad? Vastust võib otsida EKRE sümbioosist Kremlis-TV-ga. – *Eesti Päevaleht*, 3. märts.
<https://epl.delfi.ee/artikkel/92733771/vene-meedia-paevik-miks-on-maardus-ja-lasnamael-nii-korged-nakatumisnaitajad-vastust-voib-otsida-ekre-symbioosist-kremlis-tv-ga> (03.04.2021).
- Sester, S.** 2021. Sven Sesteri 10 soovitus uuele valitsusele: ka algaja juht peab julgema otsustada ehk kuidas lõpetada kaos vaktsineerimises. – *Eesti Päevaleht*, 24. veebruar.
<https://epl.delfi.ee/artikkel/92663181/sven-sesteri-10-soovitust-ueele-valitsusele-ka-algaja-juht-peab-julgema-otsustada-ehk-kuidas-lopetada-kaos-vaktsineerimises> (03.04.2021).
- Spindler, M.** 2013. *Social constructivist theory*. – *International Relations. A Self-Study Guide to Theory*. Toronto: Barbara Budrich Publishers.
- Stoicescu, K.** 2021. Kalev Stoicescu: Sputnik V kui geopoliitiline relv. – *Postimees*, 22. märts.
<https://leht.postimees.ee/7206725/kalev-stoicescu-sputnik-v-kui-geopoliitiline-relv> (03.04.2021).
- Truu, J.** 2020. Küberkuritegevus on epideemia: 2020. aasta levinumad petuskeemid. – *Delfi*, 2. detsember.
<https://arileht.delfi.ee/artikkel/91847018/kuberkuritegevus-on-epideemia-2020-aasta-levinumad-petuskeemid> (03.04.2021).
- Tähismaa, I.** 2021. Eesti e-eluviisi nähtamatud kaitsjad jõudsid kōurikuikka. – *Lõuna-eestlane*, 28. jaanuar.
<https://lounaestlane.ee/eesti-e-eluviisi-nahtamatud-kaitsjad-joudsid-kourikuikka/> (03.04.2021).

- Waever, O.** 1995. *Securitization and Desecuritization. On Security.* New York: Columbia University Press.
- Ventsel, A.** 2020. Aimar Ventsel: iga nimekiri pole see õige nimekiri. – ERR, 27. detsember.
<https://www.err.ee/1220368/aimar-ventsel-iga-nimekiri-pole-see-oige-nimekiri> (03.04.2021)
- Ventsel, A.; Hansson, S.; Madisson, M.; Sazonov, V.** 2018. Hirnu mehhanismid strateegilistes narratiivides õppuse Zapad 2017 näitel. – Sõjateadlane, nr 8, lk 103–127.
- Viin, R.** 2021. Ronald Viin: tulgem äärmuslikest ja kallutatud inforuumidest välja. – Eesti Päevaleht, 28. jaanuar.
<https://epl.delfi.ee/artikkel/92404105/ronald-viin-tulgem-aarmuslikest-ja-kallutatud-inforuumidest-valja> (03.04.2021).
- Voog, V.** 2021. VÄLISLUURE AASTARAAMAT. Hiina kogub ajusid – mitte koostöötajatest, vaid enda huvides. – Õhtuleht, 17. veebruar.
<https://www.ohhtuleht.ee/1026232/valisluure-aastaraamat-hiina-kogub-ajusid-mitte-koostootajatest-vaid-enda-huvides> (03.04.2021).
- Vu, H. T.; Guo, L.; McCombs, M. E.** 2014. Exploring “the World Outside and the Pictures in our Heads”: A Network Agenda Setting Study. – *Journalism & Mass Communication Quarterly*, 91, pp. 669–686.

MAIA KLAASSEN, MA

Tartu Ülikooli ühiskonnateaduste instituudi arendusspetsialist